NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXI. ÉVFOLYAM. 1900. JUNIUS. VI. FÜZET.

TÁRSADALMI SZOKÁSOK ÉS A NŐNEVELÉS.

A haladás szelleme érvényt szerzett az emberi méltóságnak, szabad szárnyalást adott a gondolatnak; de az emberi cselekvés elé mégis sokféle korlátot emelt, melyet önerejét s szabad akaratát érezve sem dönthet meg művelt ember. Ezek a korlátok a társadalmi szokások, melyek a társas élet fejlődése közben a haladással karöltve kelnek életre.

A «művelt társaság» teremti azokat a bűvös szabályokat, melyek parancsára millió kar, millió emberi test mozogni kezd és ismétli a mozdulatokat mindaddig, míg azok emléke befészkeli magát az agyba, az emberi öntudatba, . . . uralmába veszi az észt, az akaratot, hogy aztán irányítsa a társadalmi ember minden cselekvését . . . Szóval a bűvös szabályok szavára millió ember ismétli a mozdulatokat addig, míg azok a szabályok társadalmi szokásokká jegeczesednek.

Hogy hol van az a «művelt társaság»? kik az ő tagjai? azt nem tudja senki sem. A kontinensen lakik-e, vagy a Rivierán? A Kárpátok erdős alján, vagy a Provencenak daltelt mezőin? Fejedelmi személyek alkotják-e, avagy főurak? Tudósok-e, avagy hétköznapi lelkek? Mind ismeretlen az emberek előtt. Pedig mindenki beszél róla, mindenki ismeri az ő szokásait.

Létezett minden időben; az ősrégi társadalmak, a klasszikus népek felett épp úgy uralkodtak, mint a hogy most minden az új országban, minden városban, sőt faluhelyen is uralkodik. Szemtől-szembe még sem látta halandó ember.

Olyan láthatatlan hatalom az, mely ott lebeg a társaság felett, mint a régi görögök felett az Olympus istenvilága. Olyan, mint a hétfejű sárkány, mely jéghegyek tetején, kristálypalotában lakik

és tömérdek kincset rejteget a mesebeli emberek számára. A kincseket csak az láthatja, ki sikerrel megmászta a jéghegyek sikamlós útait és elleste a jelszót, melyre felpattan a kristálypalota kapuja.

A «művelt társaság» is számtalan kincset, élvezetet rejteget; de kincsei csak azok előtt tárulnak fel, kik a társadalmi élet sikamlós útait sikerrel megjárták s megtanulták a jelszavakat: «a társadalmi szokásokat».

Bármit is beszéljenek a jelen idők áramlatairól, nem a rang, nem a pénz — hanem a társadalmi szokások biztos ismerete az az aranykulcs, mely megnyitja az ember előtt a társas élet örömeinek kristálypalotáját. Nem hiába régebb is a társadalmi szokások uralma, mint a pénz, mint a rang. Ime már több ezer éves, mert olyan régi, mint a társadalom maga.

Kezdetleges műveltséggel természetesen egyszerű társadalmi szokások jártak karöltve; a műveltség emelkedésével pedig mind szövevényesebbek lettek a társadalmi szokások.

A középkori szokásokat nyiltság, durvaság jellemzi, a fejlett társadalmi élet pedig úgy kifinomította a szokásokat, hogy velük mozdulatban, szóban nemcsak elrejthető a természeti ember, hanem leplezhető a gondolat, a szenvedély, a meggyőződés, sőt még a vétek is.

Kiviláglik ezekből, hogy a társadalmi szokások ma sokkal bonyolultabbak, mint valaha, hatalmuk sokkal erősebb, mint bármikor, tehát az embernevelés munkájánál nagyon is számba veendők. Ha csakugyan az életnek kell nevelnünk, ha nevelés közben készítjük el a növendéknek a helyet, melyet majd a társadalomban elfoglal: okvetlen figyelembe kell vennünk a társadalmi szokásokat.

Ez irányban kettős a nevelés feladata. Egyrészt a fennálló társadalmi szokások szellemében, társaságba való embert nevelni; másrészt a káros társadalmi szokásokkal szemben olyan hajlamokat nevelni a gyermeknemzedékben, melyektől a társadalom jövendő javulása várható.

A modern idők szelleméhez képest talán az utóbbi feladatot illeti nagyobb erőmegfeszítés. És ha arra gondolunk, hogy a társaság maga is nevel, a mikor az emberanyag kikerül a tulajdon-

képeni nevelő kezéből; kisértésbe esünk: vajjon ne használjuk-e fel a gyermekkor hajlékony korszakát egészen a társadalmi élet regenerálását czélzó szokások felépítésére?

Erre nézve főként a nőnevelés munkája hozhat áldásos gyümölcsöket; nemcsak azért, mert a nő állhatatosabb s jobban ragaszkodik a társadalmi szokásokhoz, hanem, mert őt illeti a társaságban a vezérszerep. Azt szokták mondani: «A társadalomban a nő rab, mely parancsol s kegyeket oszt; a férfi király, ki szolgál és engedelmeskedik.» Az erő hódol a gyengeségnek, a mikor a férfi a nőt előre bocsátja nemcsak a bejáratnál, hanem a társas élet minden mozzanatánál. Ezért van aztán, hogy a milyenek valamely társaság női, olyan maga a társaság s ezért van nagy hatása a nőnevelésnek a társadalmi szokásokra.

Természetesen itt első sorban a családi nevelést kell értenünk. A család, az édes anya a saját példájával építi fel a leányka szokásait; de ha tekintély az iskola, a tanítónő: úgy az iskolában töltött órák is határozó befolyással lehetnek a leány jövendő társadalmi szokásaira. Család és iskola együttesen teremthet csak a külszokások hatalmával szemben «ellenálló jellemszívósságot» a leányka lelkében; de főleg a család neveli bele a korszellem-követelte társadalmi szokásokba, melyek elől teljesen elzárni a leányt, — bármint szeretnők is sokszor, — nem lehet.

Hiába, ma inkább megbocsátják az erkölcs-, mint a szokás ellen elkövetett hibákat s a társadalmi szokásoknak valóságos rabjai vagyunk. De meg azokban a szokásokban sokszor benne van az elődeink megszentelt hagyománya is. Azokban születünk, azokban élünk. Nem csoda, ha azok szerint cselekszünk is sokszor ok nélkül, sőt néha meggyőződésünk ellenére haszontalan dolgokat.

Azonban e kedves haszontalanságok, azok a meg nem okolható szokások teszik alapját az emberek társas érintkezésének, mely nagyon sok magasztos eszmének, sok nemes emberi tettnek csiráit hordozza magában. A ki részt akar majd venni abban a társas érintkezésben, annak meg kell tanulnia a társadalmi szokásokat. A ki pedig nem tanulja meg azokat: megrabolja magát a legnemesebb élvezetektől, melyek csak emberi társaságban teremnek.

Mert bármily ellentétesnek látszik, ugyanazon emberi társaság, mely tagjai számára a legnemesebb élvezeteket tartogatja, ugyanaz a hétfejű sárkány, mely könyörtelenül kizárja kincses házából azt, ki a társas szokásokban ismeretlen. Jó példa erre a Goethe iskolamestere, a ki egyszer vágyat érzett, hogy megízlelje a társas örömöket és bejusson az előkelő világba. Ott hagyta hát poros iskoláját és elindult a szomszéd fürdőbe. Benyit a gyógyterembe, a hol már együtt volt az egész társaság. Hallotta már, hogy a művelt társaságban mély meghajlással szokták egymást üdvözölni. Tehát az első idegen előtt, kit az ajtó közelében ért, hirtelen mélyen meghajtja magát; ezt azonban oly hevesen teszi, hogy a túlsó oldalon álló urat gyöngédtelenül megtaszítja. Jóvá teendő hibáját, sebtiben a sértett úr felé hajlong, miközben a szomszédban valakinek lábára hág. Onnan bocsánatkéréssel visszarebben oly szerencsétlenül, hogy egy hölgynek ölébe esik. Nagy zavarában felugrik onnan s hajlongva a hölgy előtt, — a túloldalon mellbe üt valakit. És így továbbtovább, míg végre türelmét vesztve egy vendég galléron ragadja s kidobja a gyógyterem ajtaján.

Ime már az üdvözlésnél is milyen pórul járhat az, ki a társadalmi szokásokat nem tudja. Kidobhatják az emberi társaságból, ha nem is testileg, mint ama iskolamestert, hát erkölcsileg, a menynyiben kimondják rá, hogy nem társaságba való.

Pedig mily sokfélék a szokások magára a köszönésre nézve is. Máskép köszönünk mi, máskép egy másik ország, vagy világrész lakója, és nemcsak nyelvre nézve, hanem taglejtés tekintetében is, melylyel a köszönést kisérni szoktuk. Nálunk a férfi kezdi a köszönést, az angoloknál a nő. A nő bicczent fejével, vagy meghajtja magát; a férfi kalapot emel.

A hottentottáknál köszönéskor heves ölelkezést visznek végbez, úgy hogy ha az üdvözölt ruhát visel, azon a hottentotta zsírral bekent teste látható nyomokat hagy hátra. Némely néger háromszor földhöz vágja magát, míg az üdvözlés formáit befejezi.

Már nálunk Európában finomabbak a taglejtések, melyekkel a köszönést kisérjük. Itt is nagy különbség van ugyan a köszönésben nemzetiség és éghajlat szerint. Az északi ember rövidebben,

komolyabban köszön, a déli vidámabban. Az északi germán «Reggelt» köszön, mi «Jó reggelt», az olasz «Szép, jó reggelt.»

Európában szokás köszönéskor a csók, kézcsók, kézfogás. Az amerikai is kezet fog, de már a kézcsókért határozottan megveti a csúszó-mászó európait. Mit szólna a yankee, — ki az üdvözlésnél egyszerűen megrázza embertársa kezét, — ha meglátná azt a kifordított karral való kézfogást, mely most nálunk divatos? Bizony nehezen tudná rá alkalmazni az általános nézetet, hogy «a köszönés az egyén műveltségi fokának ismertető jele». De ha tovább élne köztünk, talán megtanulná azt is, hogy itt nem szokás mindenkinek «egyenlő kalappal» köszönni.

Itt ugyanis az a rendes felfogás, hogy csak egyenlő vagy magasabb rangosztálybelit illet udvarias köszönés, az alsóbb rangosztálybelinek elég a köszönés jelzése, vagy az is elmaradhat.

Igaz, hogy hazai törvényeink nem ismernek el rangosztályokat; de annál inkább hazai szokásaink; végre is a fizetési- vagy vagyonfokozatok ma rangosztályokat jelentenek, mert ma úgy szokás mondani, hogy «a pénz beszél». Többé nem az ősi magyar szokás járja, hogy születése szerint osztályozzák az embert, hanem a pénze szerint. Talán jó Francziaországban is kiment már a szokásból lelki tehetsége, elméssége szerint értékelni az embert; az meg épen özönvizi szokás, hogy egyéni értéke, személyes bátorsága s munkája szerint osztályozzák.

Ugyanezért nem is kicsinyelheti senki a nőnevelésnek azt a feladatát, hogy előkészítse a leányokat az ilyenféle társadalmi szokásokra, illetőleg fölvértezze ilyenféle szokások ellenében. Csakhogy mai világban legtöbb szülei házban nem ismerik vagy nem akarják ismerni a nevelés magasabb czéljait; nem óvják eléggé a leányt a felnőttek társaságától s elnézik, hogy már zsenge korában befészkeljék magukat lelkébe a káros társadalmi szokások. Sőt van eset, hogy a környezet büszke reá, ha a kis csemete «rangszerűen» tudja magát viselni. Egy kereskedésbe belépett egy 4 éves kis fiu anyja s nevelőnője társaságában föltett kalappal. A nevelőnő levette kalapját s figyelmeztette, hogy köszönjön. A fiucska mérgesen vissza csapta kalapját fejére és hangosan rendre utasította a nevelőnőt:

«Nem tudja, hogy a boltosnak nem szokás köszönni?» Az édes anya pedig jóizűt nevetett szellemes csemetéje ötletén.

Bizony a gyermekeink lelkében is ott van már nyoma a mai társadalmi élet kaszt rendszerének. Így alig remélhető, hogy nemzeti izmosodást és a műveltésg általánosítását eszközlő egységes társadalom köztünk valaha kifejlödhetnék.

Mert hogy nincs egységes társadalmunk, arról naponta hallunk panaszt s a vád ezért leginkább a nőket illeti. Nem is tarthatja senki alaptalannak ezt a vádat, a ki a társaságban egy kis tanulmányt csinált, például a címezgetés és megszólítás ügyében.

Számtalan rémes kimenetelű kanapépört jegyzett már fel Klio ebben az ügyben és jaj annak, ki az arra vonatkozó társadalmi szokásokat nem ismeri! Sőt még a góthai almanachot, meg a telekkönyvi adatokat is pontosan kell ismernie annak, ki a társaságban mozog, nehogy a kanapéra kerüljön egy nagyságos asszony, mikor a társaságban egy «méltóságos» is van. (A tekinteteseket nem is említem, mert ma mind nagyságosak vagyunk, azok is, kiknek anyái — talán sokkal jobb körülmények közt tekintetesek voltak.)

És mennyi fejtörést okoz ma a megszólítás ügye is. A római embernek ebben az irányban sohasem volt összeütközése, mert ő mindenkit «te»-nek szólított. A franciának sem, mert ő általában az «ön» szólítást használja. Többi Európában azonban másként áll a dolog. Magyar vidékeken egyenlő társadalmi állású emberek tegezik egymást s itt az a «te» szó nem kötelez semmire, ellenben Angliában, Németországban a «te» szólítás ritkább s mélyebb jelentőségű.

Különben nálunk is bizalom jele a «te» szó és nem csak a családban, hanem a társaságban is használják jobb ismerősök. Csodálatos csak az, hogy bizalmat jelent s mégis oly sok meghasonlást idézett már elő ez a «te» szó. Két eset lehetséges. Vagy nem szólítja «te»-nek a társadalmi embert az, a kitől várja; vagy «te»-nek szólítja olyan, a kitől nem veszi szivesen. Rendesen az idősebbé a kezdés joga, de sokszor a rangosabbik kezdi, vagy utasítja vissza, a miből rengeteg társadalmi bonyodalom keletkezik.

S nem lehet tagadni, hogy legtöbbnek nők az okozói, tehát a javulást e tekintetben is csak a nőneveléstől lehet várni. A gyenge gyermekkorban kell beléjük oltani, hogy minden rendű embertárs tiszteletre méltó egyéni érdemeinél fogva s a tiszteletnek sem a nemzetiség, sem a vallás, sem a társadalmi állás nem mértéke. Tanulja meg a leány, hogy a törvény alkotóját ép úgy meg kell becsülnie, mint annak végrehajtóját, a közkatonát ép úgy, mint a vezért, az iparost ép úgy, mint a művészt vagy tudóst, ha az helyét betölti s kötelességének megfelel.

Elismerem, hogy ez nem könnyű feladat a mai rangkórsággal szemben, főleg ha a gyakorlati életre való nevelés elvének megfelelőleg a címezés és megszolítás társadalmi szokásaival is meg kell ismerkednie a leánynak. Bizony nagyon jó volna, ha a nőnevelésnél kikerülhetnők a külformák, üdvözlések, megszólítások, hajlongások betanulását, mert azok veszedelmesek a jellemképzés szempontjából; de az a társadalom, mely a leánykát nagyon is hamar keblébe fogadja, méltán elvárhatja, hogy szokásai figyelembe vétessenek s a hizelgéstől ment előzékenység, a természetes udvariasság végtére is fontos elemei egy művelt nő egyéniségének.

Csakis ebből a szempontból nem lehet elitélni a szokást, hogy nagyobb leányok (polgári-, felsőbb leányiskolások, gymnazisták) nem «néni»-nek szólítják a tanítónőt, hanem úgy, a hogy ők majd a társaságban is szólítni fogják az úri nőket. Erre nézve ugyan elég vita volt már iskolai körökben, sőt a legfelsőbb tanügyi hatóság előtt is megfordult már a kérdés, mely nem is olyan kicsinyes, mint első pillanatra látszik.*

Fontos ellenvetés a «Nagysád» vagy «Nagysága» (mint helyesebbet az «Asszonyom»-ot ajánlják) megszólítással szemben, hogy az hidegségénél fogva veszélyezteti a tanítónő és növendékek közt szükséges bizalmas viszonyt. A dolog úgy volna megoldható, hogy a kimondott hivatalos megszólítás valóban az legyen, a mi a társaságban szokásos; de jó magaviselet, szorgalom adjon jogot a

* A M. D. E. tanítónői szakosztályában Geöcze Sarolta fejtegette e kérdést.

tanulónak, hogy oly bizalmas megszólítást használjon tanítónőjével szemben, mely a rokont illeti csak.

Ilyenformán kitünő nevelési eszköz lehet a «néni» szó s ha szeretik a tanulók tanítónőjüket, év vége felé legnagyobb részük nénizni fogja őt s ez annál jobban esik majd nekik, mert tudják, hogy ahhoz érdemeik alapján jutottak.

Tehát megmaradna a káposzta is, a kecske mégis jólakik, mert így megmarad, talán erősödik is a bizalom s eleget tettünk a társadalmi szokásoknak is, melyek elől büntetlenül senki el nem zárkózhatik.

A társaságban ugyan visszatetsző a józan izlésű embernek a túlságos címezgetés, hajlongás; hanem azért a nevelés köréből annál kevésbbé szabad azokat kiküszöbölnünk, mert a mai ifjúság úgyis kevés tisztelettel adózik a kornak, a tekintélynek. Ez különben szintén az újabb társadalmi szokások bűne; azoké, melyek a gyermekzsúrokat is létrehozták.

A régi görögöknél kitért a gyermek, ha öreggel találkozott; kezeit köpenye alá rejtvén, lecsüggő fővel lépdelt a spártai ifju felugrott, ha öregebb lépett be; oly becsülettudó volt a spártai ifju, hogy az idegen így kiáltott fel: «Spártában kellemes lehet megöregedni». A régi világban a magyar ifju le nem ült apja társaságában, míg arra külön engedélyt nem kapott.

Hanem akkoriban szokás volt a gyermekeket 8 órakor ágyba fektetni, ma pedig a felnőttekkel éjszakáznak. Talán onnan is van aztán, hogy míg azelőtt a társaságban a felnőttek vitték a szót s a gyermekek hallgattak: ma úgy szokás, hogy társaságban a fiatalok viszik a szót. Nem csoda, ha egy öreg ember ilyen panaszban tört ki: «Rossz időben születtem. Mikor gyermek voltam, a gyermekeknek hallgatniok kellett; most, hogy öreg lettem, a gyermekek viszik a szót. Így én örökös hallgatásra vagyok kárhoztatva.»

Sok ilyen panaszra ad okot a mai ifjuság, melynek orvoslása csakis a nőneveléstől várható. Az szoktassa leányainkat a hallgatásra; hisz nem az a művelt, a ki sokat fecseg, hanem a ki figyelmesen tud hallgatni a társaságban. Ne csak az öregeket, hanem társait is becsülje meg a leány, a felnőttekkel ne komázzék és ne

csúfolódjék soha. Ismertem egy 3—4 éves leánykát, a ki nehány ismerős bácsit és nénit a megszólalásig híven tudott utánozni s szülői szivesen mutatták be ebbeli képességét társaság előtt is. Hogy vigyen az ilyen leányka vért gyanánt tisztelettudást a mai gúnyolódó társadalmi szokások közé?

Pedig a leánynak legszebb társadalmi erényei az emberszeretet, a tisztelettudás, az alázatosság, melyekkel lefegyverezheti még a durvaságot, a tolakodást is, nemcsak a gúnyt. És valamint a nők hibái okozzák a legtöbb társadalmi válságot, úgy egy jól nevelt női nemzedék megjavíthatja még a társadalmi szokásokat is.

Ezért fontos kelléke a női műveltségnek a jó társadalmi modor. Finom, előzékeny modorú leány dicséri a nevelőjét, udvariatlan, szegletes modorú nő élő tanubizonysága a műveletlen nevelőnek és nem válik hasznára a társadalmi életnek sem. Hiába! általában a külső ember szerint szokás eligazodni a társaságban s «magának az erénynek sem válik javára, ha durvasággal egyesül», azért a leány jó modora, külső megjelenése különös gondját kivánja a nőnevelésnek.

Különben önkénytelenül kifejezést nyer a nő lelki műveltsége a külső megjelenésében, föllépésében, mozdulataiban, beszédében, sőt még ruházatában is. Miért is nem nehéz a nevelésközben a női lélek fejlesztésével a társadalmi szokások követelésének is érvényt szerezni.

De még a nehézségektől sem szabad visszariadni a nőnevelésnek ott, a hol például magasabb czéljaival szemben találja a társadalmi szokást vagy ennek gyermekeit: a közvéleményt, az előitéletet, a divatot.

Különösen a szokásnak ez a szeszélyes gyermeke, a divat okoz sok bajt, szerencsétlenséget a családi és társadalmi életben, melylyel szemben a nőnevelés csak az ízlés gondos fejlesztésével, helyes takarékossági elvek s erős erkölcsi érzet növelésével védheti meg az emberiséget. Mert bizony a divat megtámadhatja a nők útján a társadalomnak gazdasági viszonyait ép úgy, mint erkölcsi állapotát. Az előbbi hatásra nézve, sajnos, nagyon is sok példa van a mindennapi életben, az utóbbira nézve elég, ha rágondolunk az

újabb idők azon szokására, mely a túlságosan kivágott ruhákat ismét forgalomba hozta.

A középkorban szigorú törvény szentesitette a szokást, hogy a testet, annyi rossznak okozóját, teljesen befödje az öltözet. Találunk régi iratokban olyan paragrafust, mely pénzbirsággal sujtja a ruhának térdig való emelését. Spanyolországban most is erkölcstelennek tartják, ha egy hölgy ruhája látni engedi a lábakat. Törökországban megitélik a nőt azért is, ha arczáról a fátyolt föllebbenti. A divat pedig kijátsza mind e túlzásokat. Francziaországban, a divat szülőhelyén szokásos lett a rövid ruha, a karok és a nyak meztelensége. Azóta a divat sokszor változtatta a ruha hosszát, de most ott is, nálunk is ugyancsak neki vetkőznek a nők a mulatságokban.

Bizony a XVII. században, mikor ez a szokás nálunk divatba jött, még nagy küzdelmet kellett vívnia az előbbi századok asszonyainak szigorú öltözködési szokásaival. Kemény János nagy megbotránkozással ír róla egy levelében: «Az nyaka és még sokkal lejjebb is egészlen mez nélkül vala és tsodálám, jó nevelésű asszonyi személly, hogy bocsáthattya így 'sibvásárra ketseit» mondja ő egy grófnéról. És még soká küzdött a régi szigorú szokás a lenge divattal s ha e küzdelemben vér nem is folyt, de köny bizonyára elég.

Most azonban már teljes az uralma s ha számot vetünk azzal, hogy ma a társalgásban, az irodalomban, a művészetben is a nuditás divatja csapong, igaz aggodalommal kell arra gondolnunk, hová jutnánk, ha a nevelés elfeledné beleültetni a leányok lelkébe a szemérmet, a mértékletességet s átszármaztatni azt a leány külső megjelenésére is. Aggódva gondolunk rá: van-e elég ereje és ideje a nevelésnek, hogy megaczélozza a leány erkölcsi érzetét s az ellenállásra képesítse ma, mikor úgyszólván a bölcsőből viszik egyenest a bálteremben, a csillárok alá, bele a szórakozásokba, hol álmai, sejtelmei helyén csakhamar szenvedélyek teremnek.

Zene és táncz azok a szórakozások, melyek a társasélet kisérték a legrégibb időben is. Hivatott zenészek, énekesek, tánczosnők mulattatták a társaságot, mígnem vágyát érezvén a testi szervezetre jó hatást gyakorló rythmikus mozgásnak, idővel maga a tár-

saság is zenéléshez, tánczoláshoz fogott. És hogy ez a szokás főleg a tánez terén szenvedélylyé fokozódott, arra nemcsak a vad néptörzsek tánczai, de a czivilizált világnak tánczai is bizonyítékul szolgálnak.

Ezek a szokások egyébiránt a különböző korokban a nőtisztelet fokmérői voltak; másként bánt a férfi a nővel a női méltóságot elismerő római világban; másként a nő szépségét túldicsőítő lovagkorban; másként a női szellemnek is hódoló roccoco-korban és másként bánik ma, a szeczessziós-korban, mikor a társas szokásokban is a nőnek teljes egyenlőségre törekvő hajlamai szöknek szembe.

Érthető, hogy másként közeledett a férfi a nőhöz, mikor ez csupán a házi tűzhely őrzésére szorítkozott s a kenyérküzdelmet a férfi űzte csupán; és természetes, hogy másként közeledik a férfi a nőhöz ma, mikor ez vele versenyt küzd a létért, de versenyzik vele egyebekben is. Ily körülménynek tudható be az a rendelet is, melyet hír szerint Cuvaj, Pozsegamegye alispánja adott ki s mely elrendeli, hogy a tanitónők előbb köszönjenek a hivatalnokoknak és ne várják be azok üdvözlését, mert a hivatalnokok nagyobb rangfokozatban vannak, mint a tanitónők. Ezért az udvariatlan rendeletért ugyan nem a nőket illeti a felelősség; hanem másként őket lehet felelőssé tenni azért, hogy eldurvult a férfi bánásmódja a nővel szemben; azért, hogy már-már kiment a divatból az udvarlás, hanem csak flirtelnek mindenfelé.

Hát van különbség udvarlás és flirt között? «De még milyen!» mondják a beavatottak és ekként magyarázzák a dolgot: «Udvarlásnál a férfi a neki tetsző, kiválasztott hölgyet figyelmével árasztja el, két fiatal lény keresgél, hogy egymás belső életével megismerkedjék. Vannak viták is, kellemes feleselések, finom eszmeharczok. Külsőleg semmiségek, de az alapjuk komoly, az egyesülést tűzte ki czélul. Mindkét fél hisz a győzelemben, fél a vereségtől s megmarad az ifjukor ártatlanságának határain.» A flirt pedig olyanféle szerelmi játék a mulatni vágyó ifjak és leányok közt. «Játék, melynek betéte nem annyira két szív, mint inkább két hiuság. Veszíteni egyik fél sem akar, de nyerni sem.»

Ebből az is következik, hogy a flirtelésből kevésbbé lehet házasság, mint az udvarlásból s ehhez a társadalmi szokáshoz képest szebb az indián szerelmeskedés is, hol a sátrából kilépő leányt megrohanják a leskelődő szerelmes ifjak; a választottat a leány csókkal, a nem választottat arczulütéssel fogadja s a helyzet azonnal tisztázva van. És mennyivel gyöngédebb a kamcsatkai szokás, hol az ifjú a házasság előtt pár hóval a választott leány szolgálatába áll s mindenüvé híven követi. De okosabb a flirtnél a japáni szokás is, hol az udvarlás udvariatlanságot jelent s a menyasszony és vőlegény nem közeledhetnek, legföllebb verses vallomásokat írhatnak egymáshoz.

Ezeket a szokásokat legalább mindig házasság követi; itt pedig a mostani flirtkorszakban mind kevesbednek a házasságok. A modern leányok egyrészt szabad tért engednek egyéni hajlamaiknak, pirulni való dolgokat beszélnek, föltétlen szabadságot akarnak, nem pedig elsenyvedni a konyhában, gyermekszobában s így mennek a maguk útján — a boldogtalanság felé; másrészt szégyenteljes férjvadászatnak szentelik leányéveiket s nem irtóznak a házassági alkútól sem. Így és úgy veszélyben van a női méltóság, az igazi nőiesség, melyet ily társadalmi szokásokkal szemben csak a nőnevelés menthet meg.

Az a nőnevelés, mely kifejleszti a nőnek lelkierejét, aztán önerejének megismerésére és felhasználására tanítja; mely munkára képesíti, de bele oltja a munka valódi szeretetét is; mely megtanítja a nőt, becsülni a társadalmi örömöket; de óvszert is nyujt neki a társadalmi ferdeségek ellen. Az ilyen nőnevelés az egyedüli hatalom a földön, mely mérkőzhetik a társadalmi szokások hatalmával.

Nagyvárad. *Özv. Személyné Krizsanovszky Ilona.*

A NEMZETI KÖLTŐK KORA.*

(Első közlemény.)

Minden igazság ősforrása a természet. Hogy a körébe tartozó anyagvilág minden jelensége a természet örökkévaló törvénye előtt hajol meg, az nem igényel bizonyítást, valamint csodálkozást sem ébreszthet, mert hiszen a fűszál sarjadása és elaszta épúgy, mint a világok alakulása és rombadőlte nem egy-egy jelenség csupán, hanem azon örök eszme hordozója, hogy létjogot az élet minden megnyilatkozásának csak a természet igaz törvényével való összhangban létel ad.

De a természet igazságainak hatalma nincs az anyagvilág határaihoz kötve, sőt messze túlemelkedik azon, mintha a természeti törvények mérlegén a kanon, a mérleg intő ujja akkor is az igazság után való törekvésre intene s a természeti törvények sértőjét fenyegetné, ha a mérlegen nem az anyag, hanem a szellemvilág jelenségei állanak.

Magasabb, tisztábban szellemi s az anyag bilincseitől szabadabb megnyilatkozása nincs a szellemvilágnak annál, a mi a költészet körébe tartozik, mert itt a lélek már az emberlét s az istenség között levő mesgyén áll, mert az anyag segélye nélküli alkotásban jelenti ki magát.

S a természet törvényeinek mindenható volta felől hatalmasabb tanúságtétel bizonyára nem lehet annál, hogy ime, ez a törvény érvényesül még a szellemélet legmagasabb megnyilatkozásával, a költészettel szemben is. Mint minden nagy erőnek,

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában tartott előadás.

úgy a természetnek szemlélése is akkor köt le legjobban, mikor még nem a befejezett munka eredménye, hanem maga a működés folyamata áll előttünk.

A tavasz támadó tenyészete épúgy nélkülözi még a befejezettség nyugodt tökélyét, mint az eruptiv erők tombolásából fölszínre vetett vulkanikus sziget, vagy a terjengő ködfolt közepén tömörülő csillagtest, de azért a lélek megsejti, hogy azok az igazságok, melyeket az alkotás pillanatában nyilvánít ki a természet, azok ennek igazi sarkalatos törvényei.

Ezek közül *három* az, melyet legerősebben bizonyítanak a jelenségek: *először*, hogy a természet nem szereti az átmenet nélküli ellentéteket s mindennek megjelenését fokozatosan készíti elő, melyre örök bizonyság a fajok megjelenése a földön, vagy az évszakok változása, az alkonyég színeinek megszakadás nélkül való színskálája. *Másodszor*, hogy minden csak akkor életképes, ha a maga idejében jelenik meg, a minek igazságát a túlkorán vagy időn túl virágzó fák elsatnyulása és az erőszakolt gyümölcshozás tökéletlen volta bizonyítja. *Harmadszor*, hogy a természet minden alkotása a tiszta jelleg szempontjából csak akkor becses, ha azzal a talajjal, légkörrel áll összhangban, hol életét nyerte; a törvény ellen való lázadás bűnhődését hirdeti az idegen éghajlat alá helyezett organikus lények csenevész volta.

S e három törvény fönnáll a költészettel szemben is.

Azok, kik e téren az évezredek legnagyobbjai, mindig úgy jelennek meg, hogy a teret mások készítik elő számukra; a fokozat mintegy az ő nagy voltuk fölfogására készíti elő a világot. Mint a hajnal tüneményei a napot, az előhegység lánczolatai a hegyóriást, úgy előzik meg a többiek a legnagyobb nemzeti költőt, ki aztán korával és a nemzeti jellegel szoros összhangban áll.

Ez a jelenség Európában ott mutatkozik legelőször (a keresztény korban) azon a földön, melynek egét az Isten örök mosolya deríti föl, Olaszország földjén. A természet gazdagsága abban érezteti áldásos voltát leginkább, hogy az élet gondjait, a nélkülözés bénító hatalmát nem ismerő lélek szabadon szárnyalhat s nem ismeri azt az átkot, hogy a ki köves úton halad, nem tud az égre

nézni. Mikor Európa többi népe még barbár küzdelmekben veszti erejét, vagy a megélhetésért küzd a földdel, Olaszországban nemcsak a kard csattog, hanem a lant is zendül; a földből nemcsak a nehéz munkát jutalmazó kalász, hanem a lángésznek nyujtott babér is kisarjad.

Ott, a hol földrengés, vulkánkitörés, tűzvész, vérontás dult, a tenyészet utóbb ott válik legdúsabbá. A régi Itália földén végig tombolt mindez. A kereszténység *földindulásként* rázta meg a romlott pogányvilágot; a tisztább élet vágya *vulkán* erővel tört elő; a máglyák lángja *tűzvészbe*, a vallási harcz *vérbe* borította a földet s ime, a középkor elején ebből a talajból sarjad ki a költészet virágerdeje.

Minden, mi a költőket itt körülveszi, úgy érinti a lelket, hogy erre a lant hurjának is visszhangot kell adnia. Elragadja a természet s ennek magasztalása ott szólal meg Cavalcanti dalaiban; az erőtől eredt harczikedv Freccobaldinál zendül föl; Ciullo d'Alcamonál a szerelmi dal hurja rezdül meg, míg Gianni tekintete odafordul abhoz, ki mindez örömöket árasztotta az életre s az ő dala a vallásos ének szárnyalásáig emelkedik.

Eldalolja mindegyik a maga lágyszavú vagy csattogó, mámoros vagy ájtatos énekét, de ekkor egyszerre megszakad a dal; mint mikor a berek madarainak szava rebbenve csapódik el középen, mert a légben egy más, egy új, mindent túlzengő, mindent elnémító hang kondul meg.

Hódoló némaság fogadja s ime légrezgető, hangzatos ércszóval, áradó hullámban ömlik a hang: a dom harangja kondul! A ki szól, az ő, a nagy a nagyok között: *Allighieri Dante!*

Nemcsak a különbség tudata az, mi elnémitja a többit s mi a világ figyelmét is odafordítja ez egyre, hanem annak fölismerése is, hogy hiszen a mi elrészletezve, megosztva van meg a többiben, az százszoros nagyságra emelten mind ott van benne egymagában. El kellett csitulniok a többi daloknak azért is, mert hiszen akkor, midőn a töredékrészekre szakadozott Olaszország apró államai fajgyűlölettel törnek egymásra azért, mert a másik egyazon nyelvnek más szóejtését beszéli; a nép megsejti a nyelvben az össze-

tartó nemzeti erőt s riadtan kérdí, ki lesz az, melyik hatalom, ki a maga nyelvét urrá tegye a többi fölött. Ki lesz az? A nyelvek bábeli zavarában egy hang emelkedik a többi fölé; koboznak húrzendülése ez a hang, de erre a kérdésre, hogy ki lesz az, kinek nyelve urrá legyen minden más fölött; ki lesz az, ki megteremti Olaszország szellemi egységét a nyelvben, mégis ez a hang adja meg a választ e szóval: Én! Lehet-e az egységes olasz nyelv révén megalakult szellemi egységnek erősebb sarkköve, mint az a titánkézzel rakott bástyatorony, melynek alapvetéséért a pokolba száll le a költő, hogy betetőzéskor a mennybe, Isten trónjáig érjen föl alkotása, a Divina Commedia. Van-e e két végpont közé eső világokban érzés, melyet magába ne foglalna mind? S benne van az előbbi költők természet magasztalása, csakhogy színesebben; benne a harcz szava, csakhogy harsogóbban, benne a szerelem dala, ámde izzóbb hévvel s benne a vallás igéje, hanem fensségesebben. Tiszta tanuságtétel e mellett a mű 100. éneke, midőn szent Bernát arra kéri szűz Máriát, engedné meg Dantenak, hogy Istent megláthassa:

«Oh szűz anya! Leánya gyermekednek,
Te legalázatosb s fenségesebb,
Kit czélnak ég örök tanácsa tett meg, . . .

Legalsó porvilágból érkezett
E férfiu, ki eljött im idáig,
Meglátva minden egyes szellemet; . . .

Erényeiben bízva arra vágyik:
Vethesse magasabbra szemeit
S láthassa majd a végső üdv csodáit. . . .

Te óvd, ha ébred földi érzelemre;
Im Beatrice és a Boldogok
Kitárják karjaid feléd, esengve»

Előttem mindinkább tisztábban áll
A fény, mely önmagától élt felettem.
S lassanként küldött több és több sugárt.

Oly éles volt a fény, hogy azt hiszem,
Ha tőle akkor elfordultam volna,
Szemem nem tudna már most látni sem.

Míg akkor, lassanként fölbátorodva,
Hogy annyit láthatott, reámeredt
A végtelen erőre s hatalomra.

Mélyébe néztem s láttam három egyben
Melynek szeretet teszi kapcsait,
Mindazt mi él s mi hal az egyetemben.

Igen, megláttam festve önszinével
S mihelyt előttem állt a fényalak,
Szemem reá szögeztem, telve hévvel.

De lelkem eddig már föl nem repült,
Egyszerre villám külde fényt eszembe,
Mely által minden óhaj teljesült:

A képzelet megállt s akkor szivemre
S minden vágyára szeretet hatolt,
Mely mint kerék egyenlően lebegve.

Mozgat napot és milljó csillagot.

Ha emberi szellem a földön valaha szétzúzta a testi lét anyagbilincseit, hogy gáttalanul szálljon eszméi erejével a legmagasabbra s érzelmei erejével a legmélyebbre, úgy bizonyára Dante volt az. De a mi lényének és működésének az összhangot megadja, az nem más, mint az, a mi mintegy ellensúlyát teszi a földtől túl messzire emelkedésnek, ugyanis az, hogy korától és honától végkép mégsem szakad el. (Igaz, hogy néha megdöbbenve értjük ki szavából, hogy mikor vezetőjével, Vergiliussal a pokolnak egyre mélyebb köreibe hatol le; azok gyanánt, kiket ott bűnhödni lát, saját politikai ellenfeleit tünteti föl. Dissonáns hang marad a költészet berkében a személyes gyűlölködés hangja, de hogy a kor hatása mily erős a költői művekre, annak nagyobb bizonysága alig lehet annál, hogy Dante is leszáll szemlélődésének emberfölötti magasából azért, hogy az ellenpártra egy-egy sújtó ítéletet mérjen).

S a korral való ezen összhang magyarázza meg a műnek a

korra való hatását is. Nem lehet, nem szabad csupán a kor elvakult, babonás voltát látnunk abban az eseményben, melyet Dante életírója, Boccaccio említ föl, hanem Dante hatását is látnunk kell abban, hogy mikor a Divina Commedia első része, a Pokolnak 33. éneke már ismertté vált s mikor ezek után a ravennai egyházi körmenetben a kisértetiesen sápadt arczú, szénfekete hajú, lángoló, sötétszemű Dante megjelent, a nép egyszerre a keresztet hányja magára s futó tűzként terjed soraiban a suttogás: Viene dell' inferno!

Mikor a pokolnak, tisztító tűznek és a mennynek távolságán vezet át bennünket s majdnem földietlenné, testetlenné válik, akkor, a kellő határon, mindig megszólal kora vagy hazája gondolatvilágának egy-egy oly hangja, mintha a spherák örök zenéjébe a kor harczának a guelfek és ghibellinek küzdelmének fegyvercsörgése szólna bele a földről; vagy a tengerparti sajkások dala, vagy a Szent Péter templom harangja. Carducci mondja Danteről oly szépen azt, hogy a Divina Comedia a középkornak domja és sírboltja. Hű marad az érzelmi világot minden más fölé helyező olasz nép jellegéhez is; egyetlen egy sor; a századik ének utolsó sora is elég bizonyság erre; akkor, midőn a menny rétegeiben egyre magasabbra emelkedik, hogy szinte elszorul a lélek annak gondolatára, hogy most az oromnak magas, de virágtalan, tiszta fényű, de hideg légkörű csúcsára jutunk; akkor egyszerre, mintha a hófedte csúcson a hajnal életszínű rózsalángja áradna szét, kitör Dante lelkéből a szeretet vallásának meleg hangja s óriási művét azzal a kijelentésszerű szóval végzi, hogy a mit a mennynek legmagasabb rétegében talált meg; a miben Isten lényegét lelte föl, az nem más, mint a szeretet, mely a napot s a mindenséget kormányozza.

«L'amor, che mouve il sole e l'altre stelle!»

*

Az olasz renaissance fénye egyre nagyobb körben terjed, de északon a derült, tiszta fényű nap sugarának erejét nehéz, sűrű fojtó köd töri meg, a műveletlenség homálya, az elvadult erkölcsök sötétsége; mintha a hosszas háboruk alatt fölégetett városok

gyászhírlő füstje terjengene a levegőben, mikor a vezérséget átvett Anglia úgy elmerül a népemésztő háborúban, hogy még a derű és szeretet virága, a rózsa is harczi jelvényé válik a piros-fehér rózsa küzdelmében.

Azt az időt, azt az egy év hijján épen három századot, mely 1265, Dante születése óta a költészettörténet legnagyobb esztendejéig, 1564-ig letelt, Angolországban egy hosszú, viharos éjnek látjuk, vigasztalan sötétséggel, döbbentő rémlátásokkal és nagyon, nagyon késlekedő virradattal.

De megjött, késlekedve is.

Ott van a vihar utáni hajnalodás minden jelensége.

Meglendül a felhőkárpit, mert a lebegő hajnali szél ingatja; belebben az erdőbe, annak sötét lombsátrát fordítja ezüstbe; lesiklik a vízre, fölfedi a sima szín alatt rejlő életet. Ez az élénk szelleme az angol költészet hajnalodásának, ki behatol a nép minden rétegébe, Anglia első epikusa, Chaucer Godfrid a Canterbury-regék írója. Elénk varázsolja az angol társadalom minden rétegét s ez a gazdag inventio, ez a jellemző erő, ez Chaucer.

Majd jő a szellő után a hajnal másik jelensége, a pacsirta. Mintha nem is járt vón vihar erre, csengve, vidáman csattong az ének; száll a pacsirta s röpke dalába bólogató, kék fürtű virágok hangja csilingel. Árad az ének és a kiről szól, Artus, a herczeg s szép Gloriana, s kettejük ifjú, tiszta szerelme.

Pacsirta ének, a tündérkirálynőről a Fairy Queenről szóló rege, a te dalod az, Britannia első nagy lantosa, Spencer Edmund.

A viharos éjszakának fenyegető emléke még ott sötétlik a szemhatáron. Ott van a vad erővel, megdöbbentő nagyságban szárnyaló, vértarajos viharfelhő, Anglia első nagy drámairója, Marlowe. Szavában ott csattog a napkeletet hódító Timurleng csatabárdja. A ki bennük Marlowe szertelenségein eliszonyodik, az talán a moralista, a ki a szerkezet hibáit mérlegeli, az a biráló, ki nagy korrajzi tévedésein elmosolyodik, az a történetismerő, de a ki a nagy szenvedélyek hangjára megrendül bennük, az az ember.

Végre ott van a hajnal előtti világ negyedik jelensége, az átlátszóan tiszta, lebegő, fehér étheri fény, Sidney.

És mikor föltünt a virradatnak minden jelensége, akkor egyszerre nagy, óriási csend lesz. Csend. A sejtelem csendje, a hódolaté, a várakozásé. Érzi a mindenség, hogy elérkezett a legnagyobb pillanat elé; a mi eddig volt, az az öntudatlan ébredezés, a mi most jő, az az élet; addig derengés volt; most jő a fény.

És ekkor, Britannia ködös szemhatárán életosztó, őserejű, áradó sugárözönnel emelkedik föl az ég koronája: a nap! Hogy áttörje a ködöt, hogy fénye szabjon törvényt az időknek, hogy megjelenvén ezt mondja: Azt mi világos, azt, mi sötét; a mi szép, a mi rút, csak általam látjátok igaz színben; a jót én vonom fénybe, a gonoszt én födöm föl; hogy valódi színben álljon általam mind a világnak végezetéig.

Ki ez? Te vagy az, költők fejedelme, brittek óriása, Isten lételének megnyilatkozása! Egy új világ az, a mit neveddel jelzünk; e névvel: Shakespeare!

A mint az apró meteorok a napba hullanak, hogy ott egy-egy fényatommal a napot táplálják, úgy olvad bele ez óriás egyéniségbe Chaucer szakadozott beszédű, élénk, gazdag inventioja, Spencer költőisége, Sidney magas erkölcsi tisztasága és Marlow féktelen ereje.

Vagy nem a Chaucer szakadozott, de ez által élénk, itt-ott nehézkes, de ez által jellemzetes szava szólal-e meg ezerszeresre erősbödött hangon ott, midőn Macbeth, a skót vezér otthon Invernessben, mialatt a hozzá szállott király nyugodtan alszik, a vár előtt a jeladó csengetyüre vár, hogy elkövethesse azt a négyszeres bűnt, mely a rokonnak, királynak, vendégnek és jóltevőnek meggyilkolásában áll. Macbeth izgalma az érzékcsalódásig fokozódik s szavai a tőrviziót tolmácsolják:

MACBETH. Tőr az, mit ott látok? Kezem felé
Fordítva markolatja? — Mégse birlak
Megkapni, bárha látlak szüntelen.
Hát semmi érzék a szemen kívül
Nem foghat-é meg szörnyű kép. Avagy
Csak képzeletnek tőre, csalfa rém,
Hőség nyomott velőm szülötte vagy?
S mindegyre látlak mégis, oly való

Alakban, mint ezt, melyet im kiráutok.
Te vezetsz ez úton, melyen megyek
S ily fegyver ép a melyért nyul kezem.
Szemem más érzékim bolondja csak,
Vagy többet ér mindnél, mert egyre látlak!
A vas s a markolat vércseppeket
Mutat, mik eddig nem valának ott.
Nem, semmi sincs. A véres munka áll
Szemem előtt csak. . . . Most a félvilág
Holtul hever s altába rémes álmok
Kisértik. A boszorka had udvarol
A sápadt Hecaténak. A szikár
Orgyilkolás, felköltve ordító
Előörse, a farkas által, lopva jő
Vérfertező Tarquin lépésivel
A czél felé, mint a kisértet. — Oh te
Nyugodt, szilárd föld, léptem meg ne halld
Hol jár: — nehogy a kő holjártomat
Kifecsegje s az éjtül elvegye
Bús némasága iszonyát, mely ép
Czélomhoz illik! — Míg fenyegetőzöm:
Ő él! A szó hideg a tett hevéhez.
Megyek — s megvan! —

A költői géniusznak micsoda szárnyalása kell ahhoz, hogy a gyűlöletnek Skóczia sötét ege alatt lejátszódó jeleneteitől elrepüljön Verona ege alá, hogy a szerelem örök himnuszát adja a Romeot váró Julia ajkára:

Nyargaljatok tűzlábú paripák
Phœbus hálótermébe. Phæton
Ha vón kocsistok hogy kergetne ő
Nyugat felé, siettetvén az éjt.
Vond szárnyadat be, szerelem szövő éj
Nehogy meglássa az irigy világ,
Hogy Romeo tárt karjainkba fut.
Jer éj, jer Romeo, éjem napja, jer,
Az éj szárnyán fehérebben lebegsz,
Mint barna holló tollán tiszta hó.
Jer édes éj, szelid, sötétszemű éj
Hozd Romeomat s majd ha meghalok
Bird őt te, oszd kis csillagokra föl
S az ég arczát oly fénylővé teendi,
Hogy éjszakába szeret a világ
S nem hódol a kevély nap fényinek.

Vajjon nem Spencèr lyrája-e ez, de ezerszeres hévvel?

Sidney magas erkölcsi tisztasága is fokozódik Shakespearenél s szinte a szentírás igéivé nemesül, mikor a Velenczei kalmár mesésen szép törvényszéki jelenetében a törvénytudósnak öltözött Portia a merev igazság jogos, de könyörtelen követelése helyett az irgalom gyakorlására kéri Shylockot:

PORTIA. Legyen tehát kegyelmes a zsidó!
SHYLOCK. Ki kényszeríthet erre, szóljon ön!
PORTIA. A kegyelem kényszerről mit se tud.
Az, mint az ég szelid esője hull
Alá a földre s kétszer áldva van.
Megáldja azt ki ád és azt ki vesz.
Hatalmasokban leghatalmasabb,
Trónjában ülő fejedelmet ez
A koronánál inkább ékesít
Pálczája földi kényszer, hatalom
Fenség s dicső méltóság küljele,
Melyen királyok ijedelme ül:
De e pálczás erőnél több a kegy:
Királyi szivek ennek trónjai;
Magának istennek sajátja ez;
S a föld hatalma égihez közelg,
Ha jogszigort kegy enyhit.
Ámbár ügyed jogos, gondold meg ezt,
Hogy senki köztünk jogszigor szerint
Nem nyerne üdvöt: mind kegyért könyörgünk.

S végül nem Marlowe szilaj, de pathetikus ereje mennydörög-e ott százszoros hatalommal, mikor Othellot az ártatlanul megfojtott hitves holtteste mellett Velencze követei számadásra hivják s kardját veszik el tőle. Othello érzi, hogy őt, az összes velenczei haderő vezérét nem vihetik lánczra verve mint egy veszett ebet s a végzetes elhatározás azon pillanatban erősödik meg nála, mikor kardját elveszik. Így szólítja meg Velencze követét:

Megállj!
Egy szót avagy kettőt, míg indulunk.
Velenczét hogy szolgáltam, tudva van,
Erről elég. — A levelekbe majd
Ha megirjátok e gyász történetet,
Ugy fessetek le, a minő vagyok.
Szépítve nem, de feketítve sem.

Ugy irjatok majd, mind ki nem okos,
De hő szerelmű. Nem könnyen gyanus,
De ingerelve féltésben dühöng,
Ki mint tanulatlan mór, botorul
Eldobja a gyöngyöt, mi többet ér,
Mint népe birodalma. Kinek szeme,
Mely könnyben olvadozni nem szokott,
Ugy önti most megáradt cseppjeit,
Mint gyógyerős nedvét a mézgafa.
Irjátok ezt. — — S tegyétek még utána,
Hogy Aleppoban egykor egy czudar,
Kontyos török vert egy velenczeit
S Velenczét káromolta. . . . A kutyát
Torkon ragadtam és leszúrtam — így.

Ez a négy végpont jelenti azt a négy világtájat a költészet birodalmában, melyek felé Shakespeare szelleme egyenlő erővel szárnyal.

A korral való összefüggést, a hazával való összeforrottságot senkinél sem nehezebb kimutatni, mint Shakespearenél, mert oly egyetemesen emberi, hogy nincs hazája; oly örök igaz, hogy nincs kora. De vajjon levon-e nagy voltából valamit az, ha reá tudunk mutatni arra, hogy ez óriási egyéniség fejlődési irányának mégis magyarázója némileg az a kor, a melyben élt. Géniusza a magaslatot, hova feljutott, elérte volna minden más korban is, de nyilván más irányban haladva.

Nagy Erzsébet korának jelenségei sok vonást magyaráznak meg Shakespeare egyéniségében. Az angol nemzet hadi és gyarmatéletének föllendülése megmagyarázza az idegen világokba elható tág látkört; a mindent felölelő humanisztikus tudományok művelése azt az egyetemes képzettséget, melynél fogva Shakespeare ép oly nagy jogtudósnak mutatkozik, mint a milyen lélekbuvárnak; orvosnak ép úgy mint filozofusnak; a nemzeti hatalom növekvése a nemzeti önérzetben nyilatkozó erős fajszeretet magyarázza meg nála; az pedig, hogy Erzsébet korában a koronáról árad minden fény az országra, a királyhüség leglelkesebb hirdetőjévé teszi Shakespearet.

Budapest. *Győry Ilona.*

(Folytatjuk.)

A NŐKÉRDÉS ÉS A DIAKONIA.

Zimmer, jenai egyetemi tanár hat előadást tartott a mult szünidőben a nőkérdésről és ismertette a diakoniát. A tőle hallottakat foglalom röviden össze következőkben:

Zimmer szerint csak az a hivatás felel meg a nőnek, a mely pótolja a házasságot. A nők kérdése szerinte nem egyéb, minthogy nem jött el *az igazi*. A nőhivatásnak tehát olyannak kell lenni, a mely a férjhezmenés által nyert előnyöket biztosítja számára.

Miféle előnyöket nyer a nő a házasságban? 1. A nő élete kötelességeinek teljesítésében tartalmat nyer. 2. Életfentartását biztosítja általa. 3. Védelmet talál benne. Ha tehát a nő nem megy férjhez, hivatásának olyannak kell lennie, a mely ezt a három feltételt magában foglalja.

A női hivatások kétféleképen gyakorolhatók; vagy önállóan, vagy organizált egyesületekben, a melyekhez tartoznak a *diakonissák* is. Vannak orvosok, ennek megfelelően orvosnők; tanítók, ennek megfelelően tanítónők; postakiadónők stb. De ezek a hivatások sem tartalmat, sem védelmet nem biztosítanak és ezért szerinte nem is nőnek valók.

A nőnek a hivatása általános fogalmak szerint az, hogy férjhez menjen. A társas életben élénken nyilvánul ez a felfogás, mikor gyakran fiatal és egészen jelentéktelen férjes nőknek elsőbbséget adnak az idősebb és néha mindenkép kiválóbb leány előtt. A vén kisasszony mindig nevetséges alak, a kinek kifigurázásában ki nem fáradnak még a viczlapok sem.

Ha a társaságban egy középkorú csinos érett nőt látnak, a ki nincsen férjnél, legelőször is azon csodálkoznak, hogy lehet az,

hogy ez nem ment férjhez: mintha a nők minden bájossága, kedvessége, az egyes férfi számára teremtetett volna és önmagában nem is lenne létjoga!

Ezzel az általános felfogással szemben, valóban inkonzekvens, ha a férjre vadászó mamákat megrójják és a leányoknak apró kaczérkodásaikat rossz néven veszik.

Ha az általános felfogás szerint a nőnek *egyetlen* hivatása, *életczélja* az, hogy férjhez menjen, miért ne használjon fel a szülő minden alkalmat, minden eszközt, hogy gyermekét a kivánt czélhoz segítse.

Magától értetődik, hogy az alsó néposztálynál ez a kérdés nem játszik olyan fontos szerepet. Ebben a körben mindegyik leány talál férjet, mert a férjjelöltek sem pénzt, sem családi összeköttetéseket, sem fényes külsőségeket nem keresnek; hanem egy jóravaló munkaerőt. A nőkérdés csak a műveltebb osztályban lép föl. Itt ha a leány férjhez nem megy, és le kell mondania a reményről, hogy még valaha ezen — úgy vélt, egyetlen — hivatását betöltheti, akkor egy hosszú rideg, kötelességek nélkül való életnek néz elébe. Keserűséggel telten fordul el az élettől, gyakran élte javakorában és kellemetlen, elégedetlen lényével magának és hozzátartozóinak terhére válik. Igaz, hogy a házasság, ha a lelkek belső összhangjából fakadt szerelemből köttetett, a legideálisabb boldogság. De nem mindenkinek adatott, hogy az életharczok e világában tiszta, zavartalan boldogságra találjon. Gyakran drágán vásárolt és rövid ideig tartó a boldogság.

És a milyen hiba volna, ha valaki a fiát nem képeztetné ki szakszerűen, mert egy sorsjegyet vett számára az osztálysorsjátékra, éppen olyan hiba lenne a leányokat azért nem képezni valamely szakmára, mert az az esélyük van, hogy férjhez mehetnek.

A nő a természettől kiváló adományokat kapott, a melyek a munkában kitartóbb férfinél kevésbbé szembetünők. Ilyenek: az odaadó hűség, az önzetlen, önfeláldozó gondosság és a szellemi és testi elasticzitás. Ezen tulajdonságai képesítik, teszik feladatává, hogy a férfi munkájában ennek segítő társa legyen; de e felada-

tát akkor is teljesítheti, ha nincsen férjhez kötve. A kereszténység első éveiben, mikor a kereszténység organizálódott, már láttunk nőket, a kik a nagy munkában osztoznak az apostolokkal. Pál apostol legjelentékenyebb levelét, a *rómaiak*hoz intézett epistoláját egy nőre, Phöbe-re bízta, hogy az Görögországból Olaszországba vigye. De Phöbén kívül segédkeztek az apostolok munkájában többen is, Mariam Triphena, Persis és sokan még, a kiknek neveit felsorolni sok volna. És ezek a szent asszonyok kijelölték a női hivatások legszebbikét, *az Isten országában való munkálkodást.*

A nő legtermészetesebb hivatása a háziasság, a környezetének jólétéről való szorgos gondosság. De a milyen hiba volna, ha csupán tudományos kiképeztetését vennénk czélba, épp olyan hiba lenne abból az elvből indulni ki, hogy a jó háziasszonynak nem kell sok tudomány, és azért szellemi nevelését elhanyagolni. A nőemancipáczió ellenségei szeretnek előhozakodni a régi jó időkkel, mikor a nő olyan keveset tanult és mégis bámulatos gazdasszony volt. Egyszerű és szelid, dolgos és csendes, szóval: ideális asszony. De ezzel szemben áll az a tény, hogy ezeket a mintagazdasszonyokat a XVII. század híres szónoka, Abrahám à Santa Clara, ugyancsak ostorozta a szószékről az ő végtelen fényüzésükért, hiúságuk és czivakodó, megszóló voltuk miatt. Tény az is, hogy már a középkornak is megvoltak a maga kiváló asszonyai. Nagy Ottó a feleségétől tanult olvasni. Nagy Károly neje és leányai koruk tudósaival leveleztek. De a lovagok és nemesek leányai is épp úgy, mint a gazdag polgároké gondos nevelést kaptak e korban. Többnyire zárdákba, vagy lovagvárakba küldettek, a hol minden házi dologban és e mellett az akkor még ritkán tanított írás és olvasás mesterségében oktatást nyertek. Ezek mellett gitarozni és énekelni is tanultak és a latin és franczia nyelveket is gyakorolták.

A latinra, az akkori egyháznyelvre, nagy súlyt fektettek. Ez volt az irodalmi nyelv.

Már a XI. században találkozunk nőkkel, a kik tudásukat a közjó érdekében értékesítették. A középkor legjelesebb drámai alkotásai asszonykézből, Rossohita apácza kezéből származnak. Rajta kívül még többen foglalkoztak irodalommal. Hildegarde-

Mechtilda, Olimpia Morata és sokan. A középkorban a nők szellemi kiképezését hatalmas eszköznek tartották ama kor erkölcstelensége ellen. A XVI. században Luther szintén a nők műveltsége mellett szól.

Egy alkalommal azt írja Rigába: «Sokat prédikáltam és irtam, hogy a városokban jó iskolákat állítsanak, hogy okos férfiakat és művelt nőket nevelhessenek.» És valóban annak a kornak voltak is művelt asszonyai. A XVII. század végén Fénélon sürgősen kívánja az *Education des femmes* című művében, hogy a nők a latin nyelvet is tanulják és művelődjenek. A XVIII. század végén és a XIX. század elején élt nemes gondolkodású művelt asszonyairól tudjuk, milyen hatást gyakoroltak az akkor élt költőkre.

Meta Moller Klopstock anyja, Éva König, a Lessing felesége, Charlotte v. Lengenfeld, Lehitter felesége, Hederné, a nagyműveltségű Frau Ájá — Goethe édes anyja — mindnyájan hűségesen teljesítették kötelességüket, mint háziasszonyok és anyák, és mégis mind magas műveltségűek voltak, a kik férjeik s illetve fiuk művei iránt a legmelegebben érdeklődtek s ezek barátaival élénk és irodalmi nivón álló levelezést folytattak.

Tehát még a régi jó időkre sem hivatkozhatunk, ha a nőktől a szellemi kiképeztetés jogát és szükséges voltát el akarjuk vitatni. A nő csak akkor érdemel szemrehányást, ha a moliéri alakok módjára elhanyagolja és feláldozza házi kötelességeit a tudományos szempontoknak.

Csakhogy ma már a férfiak nem gyűlnek össze szalonokban, hogy a nőkkel együtt különféle problemákat, eszméket megbeszéljenek. Ha van a férfinak mondanivalója, leül és ir egy tárczát, vagy vezérczikket egy sokat olvasott lap számára, a hol czikkét megfizetik, s a helyett, hogy szalonokban járjon, inkább elmegy klubbok-kaszinókba, a hol kényelmesebben érzi magát s jobban is mulat.

Ha tehát ma a talentumos asszony befolyását érvényesíteni akarja, magának is a nyilvánosság elé kell lépnie. Aztán meg a nők számaránya a férfiakéhoz képest ijesztően növekszik. Csupán Németországban egy millióval több a nő, mint a férfi. Tehát egy

millió asszony, a ki kénytelen úgy, a hogy tud, megélni férfi támasz nélkül. Nem kénytelen-e a nő ilyen körülmények között hivatást választani?

A legtöbbször azonban nem csupán a kényszer az, a mely hivatás-választásra birja a nőt.

A praktikus sveiziak ebben a dologban már régen megelőzték a németeket.

La-Chaux-de-fonds-ban már sok évtized óta fennáll a nagy École industrielle, a hol nőket képeznek ki különféle iparágakban. A tanuló leányok csak úgy, mint a fiúk azt kérdezik egymástól hogy: Quel état veux-tu prendre, vagyis milyen pályát választasz. Szomorú tény az, hogy sok olyan házi munka van, a melyre ha a férfi rászánja magát, hát különben végzi, mint a nő. Így például a szakács jobban, finomabbúl főz, mint a szakácsnő. Az inas is pontosabb, rendesebb az ezüsttisztítás-terítésnél, ügyesebb, mint a szobaleány. A szabó is jobb derekat, kabátot varr, mint a szabónő. De a betegszobában a férfi nem versenyezhet a nővel. A nő szelid hangja, könnyű léptei, gyengéd érintése nem pótolható férfi erővel. A körültekintő gondosság, a nyugodt szelidség, a kimeríthetlen türelem mind olyan tulajdonságok, a melyek főként csak nőkben vannak meg. Mikor tehát a *diakonissák* munkakörükbe a betegápolást, az asilumok és árvaházak vezetését és több ezekhez hasonló, az emberszeretetnek szolgálatában álló cselekedetet vontak be, teljesen a nők tulajdonságainak megfelelő munkakört tűztek ki czélul.

Régente ez nem így volt. A betegápolással a diakonissák csak ritkán és mellékesen foglalkoztak. Hivatásuk az egyházból fejlődött ki és egyházi jellegű is volt. A diakonia olyan régi, mint maga a kereszténység. Az idők folyamán azonban sok változáson ment keresztül. Egy időben az emberszeretet cselekedeteit teljesen kiszorították a vallásgyakorlatokát, melyeket a kath. zárdákból vettek át.

Lassankint aztán teljesen megszünt az egész intézmény. 1745-ben megkisértették ezt az intézményt újra életbeléptetni, de eredményt nem értek el. Csak a mult század elején sikerült azt

életképessé tenni. De nem a nagy embereknek, pedig ezek közül sokan próbálkoztak meg vele. Maga IV. Frigyes Vilmos király, de ez ügygyel nem boldogult ő sem. 1822 január 18-án, a Rajna melletti Kaiserswerthbe új lelkész érkezett. Fiatal volt és szegény. Olyan szegény, hogy gyalog jött, nehogy a nyomorult kis községnek költséget okozzon, neki magának pedig 180 tallérnyi fizetéséből nem futotta kocsira. Ez a szegény fiatal ember, a ki megismerte az alsóbb néposztály nyomorát, és életfeladatul tűzte ki, hogy azt legjobb tehetség szerint enyhítse, ez a Fliedner Henrik léptette újra életbe a diakonissa intézményt. 1833-ban egy kiszabadult rabnőt vett irgalomból a paplakhoz tartozó kis kerti házba és ez lett első növendéke.

Két év után egy óvodát rendezett be a kis kerti-házban, a mely később óvónőképzővé nőtte ki magát. 1836-ban lépett be az első diakonissa Reichard Gertrud, egy orvos leánya a Fliedner által alapított diakonissa intézetbe, a melyben akkor még sem betegek, sem növendékek nem voltak. De alig egy év után már szétküldhették az anyaházból az első nővéreket, és rövid idő mulván szűk lett az eredeti helyiség.

Ma egész sora a hatalmas épületeknek áll a felebaráti szeretet szolgálatában s az egykor ismeretlen, szegény kis Kaiserswerthben több mint 60 anyaház van, a mely négy világrészre árasztja jótékony működését, és a melyek mind a kicsi kerti házból fejlődtek ki. Az 1894. évi statisztikai kimutatás szerint a kaiserswerthi diakonista intézetnek 915 tagja volt, a kiknek működése 234 munkakörre volt felosztva. Magában Kaiserswerthben 11 képzőintézet van, a melyekben a nővérek a diakonia minden ágában képeztetnek. A tanítónői, az óvónői, a betegápolási, a bölcsődei, a gazdasági és még sok egyéb női hivatásra.*

A kaiserswerthi kötelékhez tartozik ezenfelül több kisdedóvoda és cselédotthon Berlin, Crefeld és Düsseldorfban: üdülőintézet; Wallbaum, Hattingen és Salemben. Felsőbb leányis-

* A diakonissák intézménye újabb időben nálunk is terjed; több prot. egyházközség telepített le külföldön képzett diakonissákat főként betegápolási czélokra. Szerk.

kola Hildenben. Leányok otthona Altorfban. Elemi iskola Berlinben. Asyl és Magdalenen Stift Brandenburgban.

Külföldön a kaiserswerthi diakonissák főkép a nevelés terén működnek. Erre az anyaház kitünő tanintézete jelentékeny és alapos módon kiképezi őket. Florenczben egy internátussal összekötött iskolájuk van. Ugyanilyen Beirut, Smirna és Arejában is. Beirutban, Smirna és Jeruzsálemben árvaházaik is vannak, Kairoban, Jeruzsalem és Alexandriában kórházaik, Areja és Smirnában pedig üdülőházak a nővérek számára.

A közvetlen vezetésük alatt álló házakon kívül is működnek nővérek más kórházak, vagy nevelőintézetek, sőt magánosoknál is. A diakonissa-főnök szerződést köt az illető intézetekkel, a mely szerződés kölcsönös felmondási jogra alapíttatik, és annyi nővért küld, a hányat kérnek, vagyis a hányra szükség van. A kaiserswerthi anyaházzal 300 ilyen munkakör áll összeköttetésben. Munkaköréhez tartozik: 61 kórház, 20 szegényház, 20 ápolda, két Magdalenen-Asyl, 28 nevelőintézet és iskola, 41 óvoda, 11 cselédotthon háztartási és ipariskolával összekötve és egy gazdasági iskola. Lehetetlen volna mindazokat a rendszeresített diakonissa-intézeteket, melyek a kaiserswerthi példán felbuzdulva keletkeztek, elősorolnom.

Elég legyen annyit mondanom, hogy az egész Németbirodalomban áldásosan működik az intézet.

Egy diakonissa-intézet egy egész kis világ, egy gazdag világ, a mely bár nincs a földi hibák híjjával, de erős abban, hogy hisz nemes hivatásában,

Valamennyi tagja egy munkán dolgozik, a felebaráti szeretet nagy munkáján. Sokféle a foglalkozásuk, sokfélék a tehetségek; de egy a szellem, mely az egész szervezetet átjárja. Bizonyos tekintetben a diakonissát hivatása jobban mint bármely más hivatás elválasztja előbbi életmódjától.

Mert az egyesek egész odaadását igényli.

Az a nő, ki ezt a hivatást választja, szabaduljon meg minden előítélettől, az élet gyönyörűségeinek vágyásától, s habár fogadalmat arra nézve, hogy férjhez nem megy, nem tesz, mégis belsőleg

lemond erről. Övéivel levelezhet, három hetet tölthet is körükben, évenkint, de mégis szive minden érzésével a szegények, betegek és nyomorultak felé kell fordulnia, a kiknek szolgálatára életét szentelte. De senki se higyje, hogy ezzel nagyot cselekszik. Ha esetleg áldozatot hoz is, ezerszeres jutalmat talál a benső elégedettségben, a melyet a diakonissa hivatás nyújt, s a védelemben, a melyet szükség és bántalom ellen élethossziglan élvez.

Nem egyszer történt, hogy igen gazdag, igen szép ifjú és előkelő társadalmi állással biró hölgyek léptek be az intézet kötelékébe, de soha sem történt, hogy visszavágyódtak volna élvezetekben gazdag fényűző régi életmódjukba.

Ha az aspiránsnő okmányai rendben vannak és az előljáró meggyőződik arról, hogy egy mély, benső meggyőződés vezérli erre a pályára, akkor egyelőre egy próbaidőre felveszi, és egy próbamesternő vezetésére bízza, míg beleéli magát új hivatásába. Ha betegápolásra szánja magát, akkor a kurzust egy kórházban kell végeznie. Ez többnyire 1 évig tart. Ha nem olyan szerencsés, hogy otthon műveltséget és finom modort szerezhetett volna, úgy ezeket természetesen itt kell megszereznie.

Itt sem hangos nagy szóval való beszédet, sem éles nevetést, sem ajtócsapkodást, vagy feleselést nem tűrnek. A nővérek a betegeknek az orvos engedelme nélkül semminemű enyhítőszert nem adhatnak; a gondjaikra bizott betegektől sem ajándékot, sem pénzt el nem fogadhatnak és velök semmiféle vallási vitába, vagy eszmecserébe nem bocsátkozhatnak.

A felavatott nővérek szigorúan az anyaházuk által előírt egyenruhába öltöznek. Nagyjában valamennyi ház követi Péter apostol eme szavait: Ékességtek ne hajfonogatás és arany czifraságok legyenek. És szt. Pál szavait:

Az asszonyok hosszú csinos ruhát viseljenek és erény és szemérmességgel ékeskedjenek, és hogy az asszony fején egy hatalmat hordoz, t. i. haját.

Ezért a diakonissa ezt a hatalmat egy kis főkötő alá rejti.

A diakonissák felavatása igen szép és ünnepélyes. A nővérek a virággal diszített oltár elé állnak. Kézfeltevés és imából áll a

felavatás, melyet a község és a nővérek gyönyörű karéneke kisér. Ezen aktus után a nővér élete végéig el van látva. Megtalálta azt a három feltételt, a mely a nők hivatásánál elengedhetlen. Életének ez a hivatás tartalmat, fentartást és védelmet is biztosít. Nem kell aggódva körültekintenie, hogy hova legyen, mit tegyen! A leggazdagabb, a legszebb, a legváltozatosabb munkaköre van. Nem áll szeretetlenül egyedül a világban. Egy kötelék, a mely erősebb a családi köteléknél, az erős hit, a jóügyükben való hit és a kölcsönös szeretet köteléke fűzi e nagy családot az anyaházhoz feloldhatatlanúl. Van immár családja, szeretete, szellemi tápláléka — és a mi legboldogabbá teszi — lelki elégedettsége.

Mint szülők gyermeküktől úgy az anyaház is elvárja a diakonissa bizalmát, s nagyobb dolgokban, például házassági ajánlat esetén elvárja, hogy a diakonissa előljárója tanácsát kikérje.

Ha házasságra szánja magát, az anyaház elbocsátja békén.

A külföldi állomásokon működő nővérek helyzete sem szűkölködő vagy szegényes, sem fényűző és pazar nem lehet. Tisztességes csinos lakás és önálló háztartás feltétlenül megkivántatik, mert ezektől függ lényegesen az önállóság és a munka sikere. Látjuk mindezekből, hogy az anyaház mindenre kiterjeszti figyelmét, és hogy a diakonissák teljesen annak védelme alatt állanak.

Ezek mellett a védett, elégedett asszonyok mellett, milyen sajnálatra méltó néha az az önállóan működő nő, a ki mint nevelőnő, házvezetőnő vagy hivatalnok sokszor keserű megaláztatásnak van kitéve; míg a diakonissa a nép és magas társadalmi osztály részéről egyenlő tisztelettel találkozik mindig és mindenütt.

A diakonissa intézmény alapelvei általános emberi alapelvek, mert hiszen az emberszeretet a czivilizált emberiség közös és egyforma törvénye és pedig nem konvenczionális törvénye, hanem a Darwin szerinti kiválás törvényének egyik leghatalmasabb, e mellett legjobb és örökéletű eredménye, a mely törvényt a legszabatosabban a legnemesebb tormában és a tartalom legtökéletesebb kimerítettségében Jézus hirdetett az evoluczió fölismerése előtt 1800 évvel.

Budapest *Gozsdu Mária.*

A NŐI MUNKA SZÁMOKBAN.

Máday Andor dr. «A női munka» című jeles munkája röviden ismertetve volt ugyan már a «Nemzeti Nőnevelés»-ben, azonban bennünket tanítónőket, de egyáltalán mindenkit, a ki figyelemmel kiséri a nőkérdést, különösebben és mélyebben érdekelhet ez a mű, mely hazai és külföldi statisztikai adatok, kiváló forrásmunkák felhasználásával és a mindennapi élet megfigyelésével igazi reális gondolkozást egyesít.

Engedjék meg azért, hogy részletesebben foglalkozzam vele. A nőkérdés legfontosabb része a női munka kérdése. Az egész emberi életre döntő befolyású a munka, tehát mindenesetre fontos gazdasági tényező a női munka, melynek tárgyalásánál nem elvont elvek, hanem a nő hivatása, jól felfogott érdeke jöhetnek tekintetbe, nem hagyva figyelmen kívül az ethikai elvi jelentőségű tényezőket sem.

A mű első fejezete rövid vázlata a női munka történetének, melynek első jelentősebb momentuma a nemek között a munka megosztás: a férfi harczol, vadászik és a fegyvereket készíti, a nő beszerzi az élelmet, hálókat, kosarakat fon. Az állattenyésztés korszaka már a foglalkozás szerinti munkamegosztás útját egyengeti, míg a földmívelés előtérbe jutásával e gazdaságilag olyan fontos munkát mindenütt a nők végzik, a férfiak pedig vadászattal, halászattal, esetleg kereskedéssel, iparral foglalkoznak. A fejlődés következő foka kiszorítja a földmívelés teréről a nőt, kinek munkája a szövés-fonás terén nyer új gazdasági jelentőséget. A családi élet kialakulása a nőt lassankint teljesen a tűzhelyhez kötötte; a munkamegosztást a család érdeke határozza meg: a könnyebb, ipari rész illeti a nőt, így virágzik fel a háziipar. A forgalom, a tőkeképz-

ződés, a nagyipar, az ipari ágak különválása, majd a gépek lassankint teljesen megfosztják a nőt a családi házban végzett minden munkájától és a jelenkor asszonya, ha az életküzdelmeiből ki akarja venni a részét, a megváltozott társadalmi viszonyoknak megfelelőleg kénytelen testi és szellemi képességeit a házon kívül is érvényesíteni. Ha tehát a nő is odaáll a férfi mellé, hogy részt követeljen munkájából, tulajdonképen csak azt igyekszik visszaszerezni, a mit a társadalmi élet folytonos fejlődéseivel elvesztett. — Ez a visszaszerzés pedig lassan halad, különösen a nő szellemi munkája érvényesülhet még kevéssé, mert a mai társadalom, a helyett, hogy bevárná az eredményt, előre meghatározza a nőnek szellemi pályára alkalmas vagy alkalmatlan voltát, míg testi munkára jogosultságát senki sem vonja kétségbe. E téren, különösen a mezőgazdaság ágában a nők száma óriási, de házi- és gyáriparral, ruhaiparral is sokan foglalkoznak. Vannak, a kik csak a gyermeknevelést és a háztartást, t. i. a szerzett javak felhasználását, a megosztás és fogyasztás szervezését tartják a nő egyetlen természetes hivatásának.

A női munka helyzetét legjobban megvilágosítják a felsorolt statisztikai adatok, s ezekből látjuk, hogy a kereső nők százaléka aránylag legnagyobb Ausztriában, legkisebb Svédországban, míg hazánkban az összes női népességnek 25·8%-a a kereső, (1891) ennek több mint a fele (54%) őstermelő, 18%-a pedig szellemileg foglalkozó. Elsősorban a gép- és gyorsirással foglalkozó nők nagy elterjedéséről szól, megemlítvén, hogy mint ilyenek bankokban, irodákban, gyárakban, üzletekben működnek óriási számmal, bejutottak bíróságokhoz, a közigazgatáshoz, sőt a miniszteriumokhoz is, hol irodatisztek lehetnek. A nagyszámú kereskedelmi iskolából kikerültek bankokban és üzletekben találnak alkalmazást. Jelentékeny a nők száma a postánál, távirónál, távbeszélőnél, vasutnál (1898-ban 5029, ebből 4506 a postánál). A szellemi munkálkodás terén kiváló figyelmet érdemel a tanügy, mely téren rohamos az emelkedés a számarányokban. Pl. 1869-ben a tanügyi népesség 3·95%-a nő, már 1891-ben 23·3%.

Az író megemlíti, hogy ujabban az egyetemek is hozzáférhe-

tőkké tétettek a nők előtt, így más pályák is nyitvák előttük. — Háztartással hazánkban 3½ millió nő foglalkozik.

Érdekes az az összehasonlítás, melyet az európai államok munkával foglalkozó nőinek statisztikájából merithetünk. — Angliában a tanügy terén a nők száma a férfiakét 98,000-rel mulja felül, a tanerők 74%-a nő; a mellett nőorvos 189 van, az ipar és kereskedés terén működő nők száma 20 év alatt 20·9%-kal szaporodott, míg a férfiaké csak 7·9%-kal.

Ausztriában a nőnépességnek fele él keresetből, a tanerők 26%-a nő.

Az északamerikai Egyesült-Államokban nyílik a legtágabb tér a nő tehetségének tetszés szerint érvényesítésére. A tanerők 68%-a nő, vannak nőorvosaik, ügyvédeik, methodista felekezetnél papjaik, sőt nőrendőreik is.

Franciaországban 100 kereső közül 30 nő; a tanerők 44%-a nő, kik tanfelügyelők is lehetnek.

Németország kereső népességének ¼-e nő, kiknek nagy része testi munkával, őstermeléssel és iparral foglalkozik. Szellemi pályák közül a tanügy érdemel említést, melynek a nőkre eső arányszáma az összes államoké közt a legkisebb, csak 10.

Olaszország kereső népességének 41%-a nő; e magas arányszám a nehéz gazdasági viszonyokban leli magyarázatát. Fő itt a testi munka, különösen a mezőgazdaság, de a tanerőknek is több mint fele nő.

Oroszország különleges viszonyai e téren is visszatükröződnek. A kereső népességnek csak 27%-a nő, azonban a haladás a női szellemi munka terén szembeötlő.

Svájcz egységes statisztikájáról nehéz beszélni, mert míg némely kanton a szellemi munkának csaknem valamennyi faját hozzáférhetővé tette nők számára, addig némely kantonban pusztán az iparra vannak utalva, mely téren sok iparágban arányszámuk a férfiakét jóval meghaladja.

A többi európai államok közül különösen Svédország és Norvégia szerepelnek nagy arányszámokkal a női munka (különösen szellemi munka) terén.

Ez összehasonlító statisztika után a női munkát befolyásoló főbb körülményeket: a munkásnők korát és családi állapotát tárgyalja. E tekintetben lényeges az eltérés női és férfi munkás viszonyok között. A férfi munkás száma a 15. életévtől a 40-ig szaporodik, azontúl apad, a nőké a 20-ig emelkedik, ettől 40-ig apad, viszont a 60-ig ismét emelkedik. Mind ez a nő természetében és családi állapotában leli magyarázatát.

A munkás kérdés legfontosabb tényezője a munkaidő. Ettől függ az elvégzett munka, bizonyos fokig a bér, tehát a munkás egész jövedelme. Nagy jelentőségű a munkaidő egészségügyi hatása, mely már a munkásvédelem és a törvényhozás figyelmét is magára vonta. Természetes, hiszen nemcsak maguknak a munkásnőknek, hanem családjuknak, gyermekeiknek, az egész jövő nemzedéknek jóllétéről van szó e kérdésnél. Azért minden hivatása magaslatán álló törvényhozásnak kötelessége a munkaidő szabályozása, melylyel a társadalom létkérdését védelmezi meg. Még a rendes munkaidő is 7—18 óra között váltakozik, legkisebb a szellemi munkában és legnagyobb a kisiparban, a munkában töltött idő mennyisége rendesen fordított arányban áll minőségével. A törvény meg is állapítja a rendes-, sőt a törvényes rendkívüli munkaidőt, melynek — sajnos — még mindig késik a kivánt eredménye. Eredményről addig nem igen lehet szó, míg a gyári munkaidő mellett folytatott házimunkát el nem tiltják s a házimunkát törvénynyel nem szabályozzák. E nélkül nagy a *túlmunka*. Nagy az a faja is, melyet műhelyekben, gyárakban, de csak a törvényesen megállapított maximumig és időnkint folytatnak, de ennél sokkal nagyobb, hatásaiban károsabb az otthoni, melyet semmiféle törvény nem korlátoz és a melynek sokszor nem is a szükség, hanem a munkaadó nyereségvágya az okozója.

Példákkal és statisztikával bizonyítja az iró, hogy a női keresetviszonyok általában sokkal rosszabbak, mint a férfiakéi, s okul a következőket hozza fel: a nők nagy része valamely foglalkozást csak mellékkeresetből űz, megelégszik — már engedékenységénél fogva is — kevesebbel, gyengébb szervezetű, rendesen hiányos előképzettségű, de viszont belátja, hogy a munkásviszonyok javulá-

sával, a bér, a fizetés emelkedésével ezek az okok is megszünhetnének. Legrosszabb hatással van a munkásviszonyokra a kinálat és kereslet aránytalansága; a munkakinálat mindig nagyobb a keresletnél és ott, a hol a női munkáskérdés fejlődésének csak elején van, mint pl. hazánkban is, igen nagy a nőknek a kenyérkereső pályákért folytatott küzdelme.

Az okot az iró itt is a hiányos előképzettségben és még magasabb fokon álló pályáknál is a tanultság hiányában keresi. — Európában pl. 100 egyénre 22 házasságképes nő esik, kik közül 12-nek nincs férje, és mégis a legtöbb leányt úgy nevelik, mind ha a házasság lenne az egyetlen rendeltetése. Ha most elhal a kenyérkereső apa, a minden előképzettségnek híján levő fiatal nő a legnagyobb nyomornak lehet kitéve.

Azok a terhes munkafeltételek, melyek a női munkánál majd minden ágára ránehezednek, tették és teszik szükségessé a munkásnő védelmét, melyből állam és társadalom egyaránt kivehetik részüket. Az állam a biztosítás, az iparfelügyelet, az oktatás, a munkaidő, az erkölcsi és egészségi viszonyok javítása, a munkaközvetítés, stb. tekintetében működhetik sikeresen, a társadalom pedig egyesületek útján mozdíthatja elő a munkásnő érdekeit.

Az egész női munkáskérdés két főkérdés körül forog. Az egyik a női munka jogosultságának kérdése, a másik a munkásnő helyzetének javítása. A mi az elsőt illeti, az kenyérkérdés. Nem az emancipáczió elvont eszméje, hanem egyedül a szükség és a létért való küzdelem elveket nem ismerő kényszere okozzák a női munka elterjedését, s ha ez így van, akkor a másik kérdés, t. i. a munkásnő helyzetének javítása, államnak és társadalomnak együttes és halasztást nem tűrő kötelessége. Szépen fejezi ezt ki az iró:

«Szabadság az összességnek, hogy mindenki akadálytalanul érvényesíthesse tehetségét s kényszer biztosította oltalom a gyengéknek az erősek ellenében: ez a legbiztosabb út a boldogulás felé, a czél, melyért az igazság minden hivének küzdeni kell.»

Kolozsvár. *Radnótiné Hrabovszky Irén.*

A GYŐRI ÁLLAMI TANÍTÓNŐKÉPZŐ TANULMÁNYÚTJA.

A győri állami tanítónőképző-intézet tanári testülete még a tanév elején megállapította folyó tanévi kirándulási programmját. Ezen programm főpontjának végrehajtására, Bécsnek és Pozsonynak megtekintésére, május 4-én és következő napjain került a sor. A kirándulás elé gördülő akadályok leküzdésében és a kirándulás megvalósításában jóindulatú és erélyes támogatót talált a tanári testület a vármegye buzgó és jeles tanfelügyelőjében, *Kuliszeky Ernőben*, a ki a kiránduló intézetet útjában elkisérte és készségesen támogatta. Rajta kívül részt vettek a kirándulásban *Pataky Irma* igazgatónővel az élükön: Watzesch Janka és Kiss Mariska tanítónők, Mocsáry Gerő, Staab Lénárd és Mohar József tanárok és a képző mind a négy évfolyamából önként jelentkezett 43 növendék.

A múlt évben szerzett tapasztalatok felhasználásával a kirándulás előkészítése elég könnyű és gyors volt. Az előkészítő intézkedések közül a következőket sorolom fel:

Mintegy négy héttel előbb az igazgató a tanári testületnek a kirándulásra vonatkozó határozatát a tanfelügyelőség útján bejelentette a közoktatásügyi miniszteriumnak és a szegényebb sorsú növendékek részére, az állami költségvetés e czélra megszavazott tételéből, támogatást kért, a középiskolákban érvényes szabályrendeletekre való hivatkozással pedig a kirándulást vezető tanárok tényleges költségeinek megtérítését kérte. E felterjesztésre maig sem érkezett válasz, ellenben az igazgatótanács, a múlt tanévi tanulmányút gazdag eredményeire hivatkozva, az igazgatónak a kirándulás megtartását ajánlotta. A további teendő a szükséges utazási kedvezmények kieszközlése volt; az erre vonatkozó kérelmet úgy az osztrák-magyar államvasuttársaság, mint a Duna-Gőzhajózási-Társaság készségesen teljesítette. A bécsi tartózkodás programmjának és költségeinek megállapíthatása czéljából érintkezésbe léptünk a bécsi *Lehrerhaus-Verein* (Kanzlei 3/3, Beatrixgasse 28) elnökségével. Ez az egyesület olyan előzékenységgel állott szolgálatunkra, a milyenre valóban nem számítottunk és nem számíthattunk. Különösen lehetetlen lett volna az ő közbenjárása nélkül olyan jutányos, mégis tiszta és kényelmes elszállásoláshoz, továbbá oly feltünően olcsó, mindazonáltal izletes és tápláló élelmezéshez jutnunk, a milyenhez így jutottunk. Szállá-

son a Hotel Nationalban (Taborstrasse) voltunk, az élelmezés kérdését pedig a Lehrerhaus-Verein, a bécsi Hausfrauen-Verein (Rennggasse) közbejöttével oldotta meg. Semmivel sem kevesebb jóindulatot és és szivességet tanusított kirándulásunk iránt a pozsonyi testvérintézet érdemes igazgatója: Wollmann Elma, a ki a pozsonyi tartózkodás programmjának egybeállítását, továbbá az éjjeli szállás és az étkezés felőli gondoskodást vállalta magára.

Az előkészületek között kell felemlítenem a bécsi udvari szinházakhoz intézett abbeli folyamodást, hogy kedvezményes, vagy ingyenes jegyeket engedjen át növendékeink számára. Daczára annak, hogy kérvényünket az Ő Felsége személye körüli m. kir. miniszterium útján nyujtottuk be: biztatásnál egyebet nem kaptunk. Jellemző, hogy a múlt évben ez időtájt ott járt horvát képzőnek az intendantura a kért jegyeket készségesen és ingyen engedte át. Jövőre nézve az ily irányú kérvényeknek egyenesen a vallás- és közoktatásügyi miniszterium útján való benyujtását ajánlhatjuk. Több eredménynyel járt a többi szinházakhoz beadott kérelmünk, a melyeknek vezetőségei — Dóczy Lajos báró szives közbenjárására — 50%-nyi, sőt ennél is több engedményt helyeztek kilátásba. A főudvarmesteri hivatal azon kérelmünkre, hogy felejthetetlen Erzsébet királynénk koporsójára koszorut helyezhessünk, az engedélyt nyomban táviratilag megadta. Miután a kirándulás részletes programmját — az említettek szives közreműködésével — a tanári testület, a résztvevők névsorával együtt, véglegesen megállapította, a fel- és átszálló állomások főnökségeit az igazgatóság hivatalból a kirándulásról értesítette; miután továbbá a résztvevő növendékekkel a részletes programm közöltetett és megmagyaráztatott és a ruházkodásra és felszerelésre vonatkozó utasítások megadattak: május 4-én, délelőtt 11 óra 17 perczkor, vidám hangulatban, a Bécs felé induló személyvonatra ült az 50 főnyi kiránduló társaság. Itt említem meg, hogy a közlekedési vállalatok mindenütt a legnagyobb előzékenységet tanusították irántunk; az államvasút úgy oda, mint vissza, két kocsit bocsátott rendelkezésünkre.

Délután 3 óra 25 perczkor érkezett meg a vonat a bécsi pályaudvarba, a hol a Lehrerhaus-Verein részéről: *Eichler József* elnök, *Glaser József* titkár (Referent), Novotny Klotild irodafőnök, Ficker Mária gyakorló-iskolai tanítónő, Glaser Teréz tanítónő, Eichler Józsefné és Allram József tanító és szerkesztő fogadtak bennünket; kölcsönös megismerkedés után a kalauzolást nyomban átvették és ottlétünk alatt kettenként és felváltva gyakorolták.

Nem lenne czélja, ha a bécsi tartózkodásunk ideje alatt látottakat és tapasztaltakat megismertetném, illetőleg leírnám; e helyett programmunk lényegesebb pontjait fogom felsorolni:

4-én megérkezés után: bevonulás a szállodába a következő útvonalon: Heugasse, Belvedere-Garten, Rennweg, Schwarzen-

berg-Platz, Bethoven-emlék, Stadtpark, Stubenring, Dominikaner-Bastei és Franz-Joseph Quai. Pihenő és utána vacsora. Vacsora után külön lóvonatú kocsin városi «Jubileumi szinház» és vissza.

5-én. Reggeli után, az útvonal jelzésének, a monumentális épületek és útba eső szobrok felemlítésének mellőzésével: a fogadalmi templom, az augusztinusok temploma, a kapuczinusok sírboltja, a két udvari múzeum. Ebéd után: egy községi elemi leányiskola és tanszerraktár, a bécsi városháza, a parlament épülete, a Burg, az állami tanítónőképző-intézet, Zwibak divatáruháza és a Graben. Vacsora után: a Deutsches Volkstheater és onnét külön lóvonatú kocsin vissza szállodánkba.

6-án. Reggeli után: a Szent István templom, Városliget, a városi vasuton ki Schönbrunnba (az épület belseje, a park, az állatkert és növényházak) és vissza. Ebéd után: Prater (Jubileumi körkép, vivarium, állatkert, Riesenrad, stb.), vacsora után vissza szállodánkba.

7-én. Reggeli után a hajóállomás és elutazás Pozsonyba.

A programm örökké feledhetetlen pontja: Erzsébet királyné koporsójának megkoszoruzása volt. A megboldogult királyné kedvencz virágaiból összeállított díszes koszorú nemzeti szin szalagján ez a felírás volt olvasható: «Feledhetetlen Erzsébet királynénk emlékének — győri állami tanítónőképző-intézet». A koszorút néhány megható szó kiséretében Molnár Ilona IV. éves növendék helyezte a sirra, utána a jelenvoltak, térdre borulva, a meghatottságtól könyes szemekkel és remegő hangon mondtak a megdicsőült martyrért benső imát. Emlékezetes lesz továbbá a «Rathaus» dísztermének erkélyéről kinálkozó fölséges kilátás, valamint az a barátságos és kedélyes ozsona, a melyet a Rathauskellerben hordtak fel, a Lehrerhaus-Verein vendégszeretetéből, meglepetés gyanánt, számunkra. Emlékezetes marad végül valamennyiünk előtt bécsi kartársaink utólérhetlenül kedves és szives fogadása és kalauzolása, a melylyel őszinte hálára kötelezték bennünket. Természetes, hogy megigértettük velük a bucsúpohár mellett, hogy látogatásukkal megtisztelnek majd bennünket.

Bécsből reggel 7 órakor indul a hajó Pozsony felé. Az út kezdetben egyhangú, Heinburgtól Pozsonyig azonban valóban festőivé válik. A dévényi országhatárt és millenniumi emléket természetesen kitörő lelkesedéssel üdvözölték növendékeink. A hajó 10 órakor érkezett czélunkhoz.

A pozsonyi hajóállomáson *Wollmann Elma* igazgatónő, Kolbainé Fieba Izabella és Herczegh Kamilla tanítónők fogadtak bennünket. Az ő szives kalauzolásuk mellett, kézi táskáink letétele után, nyomban a programmszerű kőrútra indultunk. A látottak és tapasztaltak ismertetésének és leirásának mellőzésével, itt is a programm főbb pontjait fogom csak felemlíteni.

7-én. Megérkezés után: Mária-Terézia szobra, a városi színház, a sétatér, a Szent-Mártonról elnevezett székesegyház és kincstára, a vár, a szőlők között vivő úton a bimbóházak. Ebéd után: a Murmann-magaslat és a Kalvaria érintésével vissza a városba, az állami felsőbb leányiskola, az állami tanítónőképző-intézet.

8-án. Reggeli után: a virágvölgyi templom, az állandó vashíd, a liget, a városháza értékes muzeumával, a ferenczrendiek és a jezsuiták temploma, a Clarissa templom, a primási palota és egy — Frigyes főherczeg feleségének védnöksége alatt álló — kézimunkaáruraktár. Ebéd után az ujvárosi pályaudvarra kellett sietnünk, hogy az 1 óra 57 perczkor induló vonatról le ne késsünk.

A felsőbb leányiskolában Ghyczy József igazgató és Rauschmann Cecil igazgatónő fogadtak bennünket. Az igazgató tiszteletünkre tornaünnepélyt rendeztetett, a mely valamennyiünknek kedves élvezetet nyujtott. Azután az intézet kertjén, épületén és internatusában kalauzoltak végig bennünket kitüntető szivességgel. Különösen sok szivességgel találkoztunk Wollmann Elma igazgatónő részéről. Kirándulásunknak anyagi támogatást nyújtott azáltal, hogy növendékeinket a tornateremből erre az időre átalakított hálóteremben szállásolta el, azonkívül tízóraival, ozsonával, vacsorával és reggelivel látott el bennünket. Ezek mellett fáradhatatlan kalauzunk volt Pozsonyban mindvégig, a ki mindenütt tájékoztatással, felvilágositással és magyarázattal szolgált. A pozsonyi társintézet növendékei egy rögtönzött koncczerttel leptek meg, az ének és zeneszámok előadása meglepően tökéletes volt. Az intézet kiváló zenetanára, Menich Antal, valóban büszke lehet növendékeire és az általuk elért eredményre. A két testület tagjai, az igazgatónő barátságos asztalánál, nemcsak megismerkedtek egymással, hanem kétségtelenül kifejlődött közöttük az a kollegiális barátság, tisztelet és szeretet, a mely a közös ügynek (ha ugyan lehetséges) lelkesebb, mindenesetre azonban összhangzóbb szolgálatát fogja eredményezni. Óhajtásunk csak az, hogy a pozsonyi testvérintézet szolgálatait mielőbb itt Győrben viszonozhassuk. A barátságos ismerkedési estélyen természetesen felköszöntőkben sem volt hiány, az ünneplés tárgyai főként Kuliszeky Ernő tanfelügyelő és a két igazgatónő voltak. Ismerkedtek természetesen a délután és est folyamán a két intézet növendékei is.

Miután búcsut vettünk a vendégszerető intézet kiváló igazgatójától és érdemes tantestületétől, vidám hangulatban indultunk haza Győrbe, a hova kivétel nélkül jó egészségben 4 óra 42 perczkor meg is érkeztünk. Az állomáson kartársak, szülők és tanítványok fogadtak, ezer kérdéssel halmozva el bennünket.

A kirándulás anyagi oldalát illetőleg is be kell egygyelmással számolnom. A tanári testület, a tanügyi kormánytól segélyt remélve, a hozzájárulás költségeit növendénkint 10 frtban álla-

pitotta meg. Miután pedig már abban a helyzetben volt, hogy tanítványait az általa megteremtett kirándulási alapból segélyezhette: hét szorgalmas és jó magaviseletű, de szegényebb sorsú növendék helyett (nagyobbrészt tanítók gyermekei) a hozzájárulást egészben, a nyolczadik helyett pedig részben fedezte. Az általa nyujtott segély 76 frtot tesz. A tényleges költség növendékenként 13 frt 62 kr. A főbb kiadási tételek ezek voltak: 1. III. osztályú féljegy Győrtől Bécsig 1·15 frt; 2. Lóvonat Bécsben 0·40 frt; 3. III. osztályú hajójegy (I. osztályú érvénynyel) Bécstől Pozsonyig 0·85 frt; 4. III. osztályú féljegy Pozsonytól Győrig 0·63 frt; 5. Három éjszakai szállás Bécsben, à 0·60 frt: 1·80 frt; 6. Három reggeli Bécsben 0·60 frt; 7. Két ebéd 0·90 frt; 8. Három vacsora 1·20 frt; 9. Két ebéd Pozsonyban 1·42 frt; 10. Szinház és egyéb belépti jegyek Bécsben 2·30 frt; 11. Podgyász szállítás, koszorú, borravaló és apróbb kiadások 2·37 frt. Ezenkívül a tanári testület résztvevő tagjai az ügy érdekében — most már másodizben — hozták meg, nem épen jelentéktelen anyagi áldozatukat.

A tanári testület hálával van eltelve mindazon tényezők iránt, a melyek ezen sikeres kirándulás megvalósitásában, bármi tekintetben, támogatására voltak; hálájának egyelőre őszinte köszönetben adott kifejezést. A kirándulást vezető igazgatónő és tanári testület másrészt, a kirándulás eredményeinek állandósitásán dolgozva, fáradságának jutalmát abban találja, hogy tanítványai tiszta lelkében a hála és szeretet nemes érzelmeit egy fokkal ismét magasabbra emelhette.

Győr. *Mohar József.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A magyar tanítónők Munkácsy Mihálynénak. A M. D. E. elnöksége a következő részvétiratot intézte Munkácsy Mihály özvegyéhez:

«Méltóságos Asszonyom!

A magyar tanítónők országos egyesülete, mely Mária Dorothea királyi herczegnő nevét viseli és védnöksége alatt áll, mélységes bánattal veszi körül a nemzet nagy halottjának ravatalát és őszinte fájdalommal osztozik a család gyászában is. Világra szóló dicsőségét a mi bámulatunk és csodálatunk nem teheti már nagyobbá, de szent kegyelettel lelkünkben igérjük, hogy a nemzet ifjú leányainak szivében örökös és soha ki nem törölhető emléket fogunk az ő nagy nevének, isteni művészetének és drága emlékének emelni. A magyar nép minden rétegének lelkébe fogjuk önteni Munkácsy Mihály nagyságának és rendkívüli geniuszának köztudatát; kimagasló szelleme közöttünk örökké élni fog!

E nehéz órákban fogadja méltóságod, a mi igaz részvétünknek és őszinte mély fájdalmunknak kifejezését.

Budapesten, 1900 május 8-án a Mária Dorothea egyesület nevében: gróf Csáky Albinné elnök, Herich Károlyné alelnök, Tóth József alelnök, Sebestyén Gyuláné alelnök, Radnai Jenőné titkár.

*

A M. D. E. május 27-én tartotta választmányi ülését Herich Károlyné elnöklete alatt. Az ülésen, melyen a tagok szép számmal vettek részt, Radnai Jenőné titkár jelentette, hogy április havi közgyülésünk óta az alapszabályok módosítására kiküldött bizottság Herich Károlyné elnöklete alatt ülést tartott s vázlatosan megbeszélte a szükséges módosításokat. Az egyes szakaszok részletes átdolgozását Peregrinyi János választmányi tag és Draskovich István ügyész urak vállalták magukra.

Május hó 5-én a tanítónői szakosztály rendezett egy nagyon látogatott ülést, Győry Ilona érdekes és költői felolvasásán kívül az Erzsébet Nőiskola tanítónő-növendékei énekeltek kardalokat és magánszólamokat, Majer Gyula úr pedig zongorázott. Sebestyénné Stetina Ilona felhívására a jelenlevő közönség gyüjtést indított meg segélyre szoruló beteg tanítónők fürdői költségeinek fedezésére s a nemes czélra mindjárt 92 korona gyült egybe.

A győri kör is rendezett két nagyszabású előadást fényes erkölcsi és anyagi sikerrel, mely alaptőkéjöket 1200 koronán felül gyarapította.

László Jánosné, kit állandó havi segélyben részesítettünk, a mult hó folyamán meghalt. Két beteg tanítónő tagunknak 40—40 K., két munkaképtelennek pedig 25—25 K. segélyt utalványozott az igazgatóság részben a szakosztályban begyült, részben a közgyülésen megszavazott segélyösszegből.

A tanítónők otthonának benlakói erre az évre a felügyelő bizott-

ság tagjául Bayer Carolin úrnőt választották meg, ki a legutóbbi bizottsági ülésen már részt is vett.

A M. D. E. rendező bizottsága e hó folyamán tartotta alakuló ülését az Otthonban. Az ülést Sebestyénné Stetina Ilona úrnő nyitotta meg, kifejezést adva annak, hogy az egyesület kebeléből alakult «rendező bizottság» feladata a tanítónőket közös czéljaik s főleg az Otthon érdekében tevékenységre birni; alelnököknek megválasztották Győry Ilona, Geőcze Sarolta és Rakovszky Etelka úrhölgyeket, elnöknek pedig Berzeviczy Albertnét fogja felkérni a bizottság. Az ülés vezetését Győry Ilona alelnök vette át, ki egy igen lelkes és magvas beszédben örömmel üdvözölte az egyesület kebelében megindult ujabb mozgalmat. A maga részéről is elérkezettnek látja azt az időpontot, hogy az egyesület tanítónő tagjainak legyen otthonos találkozóhelyük, a hol az őket érdeklő napi és általában a nőkérdésre vonatkozó eszméket és eseményeket megbeszélhetik. Nem megrendszabályozott merev clubbéletről van itt szó, hanem bizalmas összejövetelekről, közvetlen érintkezésről, idővel a maga természetes útján szabadon fog kifejlődni az intézmény s egyelőre elégnek találja, ha a tanítónő-tagok hetenként egyszer egy pár órára összejönnek az egyesület hivatalos helyiségében. Külföldi folyóiratok megszerzésére is lépéseket fog tenni s az egyesület létezését és munkálkodását az angol, franczia és német lapokban ismertetni fogja. Az egész bizottság elhatározta, hogy hangversenyek, társas összejövetelek és más egyéb eszközökkel az egyesület vagyoni virágzását is igyekszik előmozdítani s szeptember hóban megkezdi tevékeny működését. A bizottság megválasztotta még jegyzőjének Erendics Mariskát, pénztárosnak pedig Lieszkovszky Irma fővárosi tanítónőket.

A folyóügyek elintézése után lelkes örömmel vett tudomást a választmány Králikné Szelényi Gizella 2000 koronás alapítványáról, melyet György Aladár jelentett be. A pénztárnok jelentését is örömmel vette tudomásul az egyesület, mert az utóbbi hetek elég szép eredményt hoztak létre a pénztár állapotában, mindamellett szükségesnek ismerték el a tagok számának emelését. Bulyovszkyné indítványára utasították is a titkárt, hogy a tagok gyüjtésében szélesebb körű agitációt indítson meg. Sebestyénné Stetina Ilona azon indítványát, melyet Komáromy Erzsi hasonló indítványához csatlakozva tett, hogy a tagoknak az egyesület nyujtson módot 4000 frtos alapítványi összegek biztositására, az igazgatósághoz utasították.

*

A «Péterfy Sándor»-féle alapítványra a rendező-bizottság az ívek szétküldését megkezdte, s örömmel és köszönettel fogadta az azonnal befolyt adományokat, melyeket e folyóirat szerkesztőjének szivességéből a következő füzetben e helyt is nyugtat.

Többek kérdezősködésére kijelenti a rendező bizottság, hogy a felhivást csak Péterfy Sándor tanítványainak küldte ugyan meg, de hálás köszönettel fogadja a Péterfy tisztelői kezéből beérkező legcsekélyebb adományt is a nemes czélra.

Egyben felkéri a «Nemzeti Nőnevelés» olvasóit a következő tanítványok pontos lakczímének beküldésére.

Az orsz. kisdedóvó-egylet intézetére vonatkozólag értesítést kér Ferenczy Izabella, Budapest, VII., Szegényház-tér 7. sz. a.

1894. év. Baka Irma, Boday Juliska, Flache Mária, Heim Gizella, Lőw Mária, Máry Jolán, Novák Teréz, Nusser Vilma, Podlesznyi Lujza, Reinhardt Szeréna, Rózsay Margit, Schramkó Ilona, Tálas Vilma, Ureczky Margit, Wenger Rózsa.

1894—95. év. Bognár Mari, Gyurgyik Ilona, Jancsó Róza, Korizmics Róza, Kozma Viktória, Lowischek Antónia, Madácsy Ida, Madarász Anna, Salamon Aranka, Tulogdy Anna, Várady Erzsébet, Brück Riza, Gyalokay Karolin, Havrán Anna, Hevesy Julia, May Mariska, Paradeiser Jusztin, Scheschin Matild, Szuhodovszky Julia, Tajti Borbála, Takácsné Berényi Ilona, Vass Mariska.

1895—96. év. Bialas Matild, Dávid Ilona, Hank Emilia, Hirsch Irma, Huber Sarolta, Iglódy Lenke, Józsa Emilia, Gámentzy Kovács Irén, Krizsicskó Irén, Landthaler Olga, Lutovszky Ludmilla, Márkus Ilona, Pipis Mariska, Risztics Erzsébet, Schuchtár Piroska, Szendy Emilia, Szupkay Irén, Takács Anna, Verner Fánni, Visontay Vilma, Bobrovnitzky Mária, Gombos Viktória, Nagy Ilona, Pohl Mariska, Pfeiffer Gizella.

1896—97. év. Albrecht Irma, Babos Irma, Badeszk Eugénia, Blazsek Hedwig, Hujber Irma, Juda Etelka, Komlóssy Róza, Kovács Margit, Kovacsik Erzsébet, Major Marczella, Nagy Karola, Nigrész Eszter, Rozenzweig Erzsébet, Schultz Klára, Vargha Etelka, Welmann Zelma, Wilszky Lujza, Zubriczky Anna, Biró Jolán, Brunner Ilona, Reinhard Irma, Spitzer Adél.

1897—98. év. Pelek Mari, Schuchtár Gizella, Baky Sarolta, Bucsuházy Gizella, Fliegler Erzsébet, Lamm Etel, Schlesinger Jolán, Lévay Mariska.

★

Női bölcsészethallgatók a budapesti egyetemen. A jelen tanévben 18 nő tanult a tud. egyetem bölcsészeti fakultásán. Közülök egy Schmidt Mariska le is tette már a vizsgálatot a magyar és franczia nyelvből s jelenleg doktorátust tesz a magyarból, az esztetika és filozofiából. Az alapvizsgálatot letette négy, és pedig: Galló Paula (math.-fiz.) Kovács Árpádné (math.-fiz.), Korach Regina (magyar-franczia) és Láng Margit (magyar-latin). Az első évfolyamot hallgatták: Balogh Margit (tört.-földr.), Barkóczy Jolán (földr.-term.-rajz), Fuchs Anna (math.-fiz.), Györke Ilona (magyar-latin), Győry Gizella (tört.-földr.), Molnár Etel (math-fiz.), Tóth Jolán (magy.-német). A második évfolyam hallgatója volt: Berzeviczy Gizella (tört.-földr.); negyedéves Glücklich Vilma (math.-fiz.). A föntemlítettek mind érettségi alapján vétettek fel az egyetem rendes tanulói közé; kizülök négyen ú. m.: Hilberth Stefánia, Belkovics Davorka, Ribiczey Erzsi és Szántó Jolán polgári iskolákra képesített tanítónők, s az «Erzsébet Nőiskola» kötelékébe tartoznak.

IRODALOM.

L'ENSEIGNEMENT EN HONGRIE. A közoktatás Magyarországon. Kiadja a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium.

Lelkes magyar honfiakat és honleányokat külföldi utazásaik közben nem egyszer fájdalmasan érinti nyugati szomszédaink tájékozatlansága ama kulturális föllendülés felől, melylyel nemzetünk 1867 óta súlyos évszázadok mulasztásait iparkodik pótolni. Örömmel üdvözlik majd azok azt az 546 oldalra terjedő franczia nyelven írt kötetet, melyet «L'enseignement en Hongrie» czímen dr. Wlassics Gyula, közoktatásügyünk, szellemi gyarapodásunk lánglelkű apostola, a párisi világkiállítás alkalmából a külföldi szakemberek s nemzeti kulturánk iránt érdeklődő magyar barátok alaposabb tájékoztatása végett közrebocsátott.

A munka méltó helyet foglal el ama történeti és művészeti kincsek sorában, melyek jelenleg a Szajna partján pompázó, (a jeles párisi műkritikus, Arsène Alexandre által oly elismerőleg «eredeti és harmonikus» kompozicziónak mondott) «magyar pavillon»-ba ndicső nemzeti multunkról, jelenkori örvendetes fejlődésünkről tanuskodnak.

A monographia hazánk egész közoktatási ügyét alaposan, behatóan, könnyen áttekinthető keretben tünteti föl. Tizenkét fejezetre oszlik, melyek a következő közoktatási ágakatt árgyalják: I. A magyar kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium. II. A közoktatási tanács. III. A kisdedóvók. IV. Az elemi iskolai oktatás. V. A felsőbb leányiskolák. VI. A kereskedelmi iskolák. VII. A középiskolai oktatás. VIII. A felsőbb iskolák (egyetemek, akadémiák, szakiskolák. IX. A szépművészetek Magyarországon. X. A muzeumok. XI. A siketnémák, vakok, hülyék, dadogók iskolái. XII. Árvaházak, nevelőintézetek és egyéb jótékonysági intézetek.

Az egyes fejezetek a megfelelő közoktatási ág történeti fejlődését, szervezetét, az iskolák tananyagát és statisztikáját nyujtják világos és mindamellett, hogy fordításról van szó, elég könnyed előadásban, hazafias, nemes fölfogással.

Ki kell emelnünk a IX. «A szépművészetek Magyarországon» czímű fejezetet, mely igen vonzó módon világítja meg hazánk ez idő szerinti művészeti mozgalmai tárgyalásával kapcsolatban művészeti multunk kimagasló momentumait, ismerteti műemlékeinket s egyúttal körvonalozza a magyar nemzet eredeti, egyéni karakterét s ennek bélyegét a művészi alkotásokon is nyomozza.

Elismeréssel kell még szólnunk arról is, hogy a fejezetek írói ott, hol ez helyén van, párhuzamot vonnak a magyar- és a franczia országi

közoktatási intézmények között, így pl. a felsőbb leányiskoláknál, a kereskedelmi iskoláknál, a mi a külföldi szakember előtt bizonyságot tesz hazai pædagogusainknak a külföldi iskolaügyekre vonatkozó tanulmányairól.

Terünk nem engedi, hogy a határozottan nyereségnek tekintendő munka kimerítőbb ismertetésébe bocsátkozzunk. Soraink főczélja úgy is csak az, hogy a kultuszminiszterünk lelkes kezdeményezése létre hozta műre, melynek jó nyomása dicséretére válik a Hornyánszky czégnek, olvasóink figyelmét is fölhívjuk. Terjeszszék azt ki-ki módja szerint külföldi ismerőseik körében s váljanak ily módon némileg munkatársaivá ama lelkes honfiaknak, a kik szakismereteikkel s buzgóságukkal vállvetve működnek azon, hogy a magyar kulturális törekvések az új században ne legyenek többé «terra incognita» a külföld előtt! *T. H.*

*

A NEVELÉS TÖRTÉNELME, elemi és polgári tanító- és tanítónőképző-intézetek számára. Harmadik, bővített kiadás 21 ábrával. Irta: *Molnár László* tképzőint. érd. igazgató-tanár. Átdolgozta: *Schultz Imre*, pécsi tképzőint. r. tanár. Kiadja: Stampfel Károly. Pozsony. — Ára füzve 3 k, kötve 3 k 60 f.

1876-ban lépett fel Molnár László «A Nevelés Történelme» cz. munkájával mint első magyar paed. író. a ki a magyar neveléstörténelmét különválva, önállóan tárgyalja. Akkor megjelent könyvének első kiadását elismeréssel fogadta a birálat. Azóta harmadik kiadását éri a hasznos munka, egyesítve az előbbi kiadások előnyeit az ujabbnak sok becses szemelvényével, külföldi és magyar pædagogusaink bővebb életrajzaival és a legujabb statisztikai adatokkal.

A munka két részre oszlik: az egyetemes- és a magyar nevelés történelmére; — mindegyik rész két korszakra: a kereszténykor előtti, és a keresztény nevelés történelmére van felosztva.

Világos, könnyen felfogható és érdekes előadás teszik a munkát vonzó tankönyvvé, gazdag tartalma pedig a tanítójelölt nélkülözhetlen kézikönyvévé. A tanuló a benne közlött életrajzok alapján lelkesedést merít jeles tanférfiak tetteiből; lelke e példákon felbuzdulva fölemelkedik ama jelesek eszményi világába és bátorságot merít választott pályáján magasabb czélokért is küzdeni, mint csupán a mindennapi kenyérért. Különös érdemet szereztek maguknak a szerzők az által, hogy a hazai pædagógok működésére kiváló figyelmet fordítottak.

Igy a XIX. század második felében működött tanférfiak közül: Környei, Lederer, Mayer István, Ney, Márky, id. Nagy László, Gönczy Pál, Lutter Nándor, Dr. Szabóky, Lubrich, Molnár László és Aladár, Péterfy Sándor, Kiss Áron és még többeknek életrajzi adatait, irodalmi munkásságát közlik. Megemlékeznek továbbá azokról, a kik nemcsak a tanirodalom művelése által törekedtek hatni, de a kik által az ige testté lőn a gyakorlati téren való buzgó odaadó működésük révén. Megemlékeznek Brunswick Terézről, Uhrl Józsáról, Zirzen Jankáról, özv. Veres Pálnéről, és az irodalmi téren is működő Sebestyénné Stetina Ilonáról és De Gerande Antoináról. Fel van véve az új kiadásba 6 tanulságos szemelvény: szt. Jeromos egy levele Letához a leánynevelésről; Comenius Didactica magnajából: «A természet figyel az alkalmas időre»; «A természetben nincs ugrás, hanem fokozatos haladás»; «A természet

a könnyebbről halad a nehezebbre» ; Kellner: «Aphorismái»-ból ; végre Jean Paul «Levana»-jából. Ezeknek tanulmányozása által a tanuló itélőképessége fejlődik, a mennyiben alkalma nyilik hirneves pædagógok, korszakok, nevelési irányok és pædag. művek tanulságos összehasonlítására. A szöveg között találjuk 20 tanférfiúnak és Brunswick Teréznek tiszta kivitelű arczképét; függelékül pedig. pæd. emlékmondatokat s kortáblát.

Szóval 211 oldalra terjedő munkájukban szerzők hangyaszorgalommal, lelkiismeretes pontossággal és a II. részben a hazai művelődés iránt érzett igaz hazaszeretettel, elfogulatlanul vallási tekintetekre gyüjtötték egybe gazdag anyagát a nevelés történelmének.

Becsületes, hazafias munkát végeztek a könyv harmadik bővített kiadásával.

Szívből kivánjuk, hogy az a tanító- és tanítónőket képző elemi- és polgári intézetekben minél inkább elterjedjen, gazdagítva a jövő tanítónemzedék szellemkincsét, lelkesítve őt a nevelés munkájára és folyton növelve benne nemzeti érzületét. *N. Mária.*

*

Beküldött könyvek: A «*Magyar Könyvtár*» most küldi szét májusi füzeteit, melyek ismét érdekes és értékes anyaggal szaporítják e kitünő gyüjteményt. A régi magyar irodalomnak van szentelve a 168. szám, mely egyfelől bő részleteket nyujt Apor hires erkölcstörténeti könyvéből, a «Metamorphosis Transylvaniæ»-ből, másfelől egész terjedelmében közli a XVII. századi erdélyi történetirás egyik legszebb emlékét, Mindszenthi Gábor gyönyörű naplóját I. János király élete végszakából, a mely munka eddig csak egy bibliografiai ritkaságszámba menő régi kiadásban volt kapható. E füzethez Balló István írt jeles bevezetést. Az ujabb magyar irodalomból Petőfi költeményeinek illusztrált kiadása folytatódik. Ezuttal a «Táj- és Életképek» jelennek meg, Vajda Gyula bevezetésével és jegyzeteivel, és Neográd Antal négy szép képével. A külföldi elbeszélő irodalom két munkával van képviselve. Az egyik Dosztojevszkijnek, a nagy orosz irónak egyik legremekebb alkotása, az «Egy játékos» cz. regény, mely a játékszenvedélynek az egész világirodalomban legmegkapóbb rajzát nyujtja. E Szabó Endrétől fordított munkához sorakozik Barnum, a század legnagyobb impreszáriója és humbug-művészének önéletrajza Végre a 173. sz. füzet az olasz irodalomnak van szentelve. Radó Antal ismerteti benne a jelenkor két kiváló olasz költőnőjét, Ada Negrit és Annie Vivantit, egyrészt terjedelmes bevezetéssel, másrészt számos mesteri műfordítással, melyek méltóan sorakoznak Radó hasonló irányú műveihez. A «Magyar Könyvtár» egy-egy száma 30 fillér; az összes eddig megjelent számok, melyek jegyzéke ingyen kapható, részletfizetésre is megszerezhetők a kiadóhivatal utján: Budapest, Andrássy-út 21. sz.

*

A szerkesztő izenete dr. T. B. úrnőnek, Szeged. A «Frau» megszerezhető minden hazai könyvkereskedés útján. Kiadója W. Moeser könyvkereskedése Berlin S. 14. Stallschreiber-Strasse 34—35.

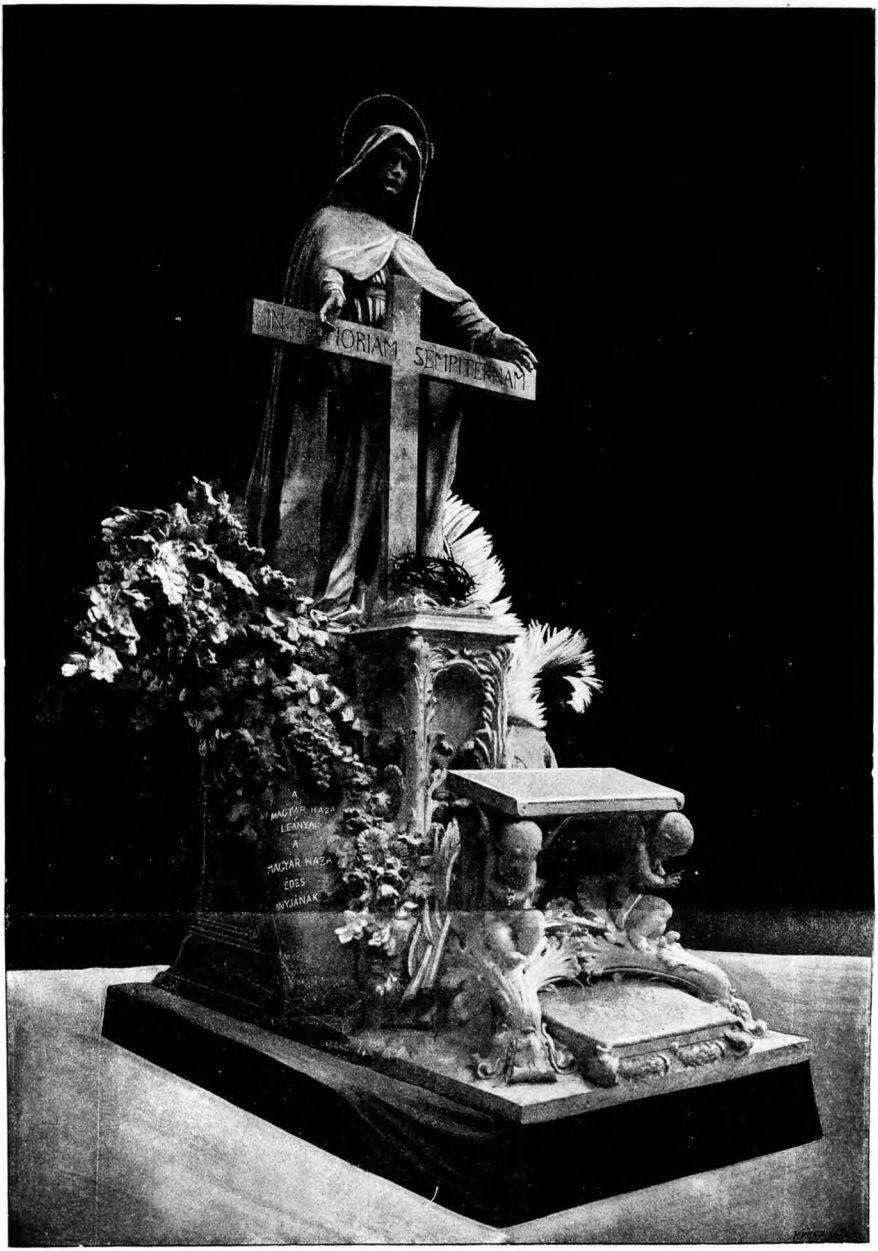

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ SIREMLÉKE

a bécsi kapuczinus templom sirboltjában.